

TOM HOLLAND

DYNASTIE

VZESTUP A PÁD CAESAROVA RODU

DO KÓRÁN

Tom Holland

DYNASTIE

Vzestup a pád Caesarova rodu

Dokořán

Tom Holland
DYNASTIE

Vzestup a pád Caesarova rodu

Copyright © 2015 Tom Holland
Translation © Stanislav Pavlíček, 2018

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být
rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem
bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické) v českém jazyce.
Z anglického originálu *Dynasty. The Rise and Fall of the House of Caesar*,
vydaného nakladatelstvím Little, Brown, Londýn 2015,

přeložil Stanislav Pavlíček.

Odpovědný redaktor Zdeněk Kárník.

Redakce Tereza Kodlová.

Obálka, grafická úprava, sazba
a konverze do elektronické verze Michal Puhač.
Vydalo v roce 2018 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,
Holečkova 9, Praha 5,
dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,
jako svou 992. publikaci (304. elektronická).

ISBN 978-80-7363-934-1

Pro Katy
„At simul heroum laudes
et facta parentis iam legere...“

OBSAH

<i>Poděkování ...</i>	8
<i>Seznam map ...</i>	10
<i>Poznámka k pravopisu vlastních jmen ...</i>	11
<i>Předmluva ...</i>	14

I. PADRONE

1. Vlčí děti ...	31
2. Zpátky do budoucnosti ...	53
3. Vyčerpání krutosti ...	115

II. COSA NOSTRA

4. Poslední Říman ...	187
5. Ať si mne nenávidí ...	253
6. Io Saturnalia! ...	285
7. Jaký to umělec! ...	327

<i>Časová osa ...</i>	395
<i>Dramatis personae ...</i>	399
<i>Poznámky ...</i>	408
<i>Použitá literatura ...</i>	429
<i>Rejstřík ...</i>	440

PODĚKOVÁNÍ

Jako je tomu u mých knih pokaždé, jsem nesmírně zavázán spoustě lidí za jejich pomoc. Mým nejrůznějším editorům – Richardu Beswickovi, Gerrymu Howardovi, Fritsi van der Meijovi a Christopheru Selzerovi – za jejich podporu, pomoc a rady. Iainu Huntovi za veškerou péči a trpělivost, kterou projevil při rozplétání všech těch uzlů, jimiž se můj rukopis hemžil – map, časových os, závěrečných poznámek a tak dále. Susan de Soissonsově, té nejlepší a nejlaskavější marketingové ředitelce, jakou by si spisovatel mohl přát. Patricku Walshovi, nejlepšímu agentovi vůbec, a všem z literární agentury Convillie and Walsh. Guyi de la Bédoyèrovi, Paulu Cartledgovi, Catharine Edwardsově, Llewelynu Morganovi a Andrewovi Wallace-Hadrillovi za to, že na můj rukopis v plné síle vrhli poučné světlo svého vědění a odhalili v něm nejednu chybu. Danu Snowovi, který v roce 2014 během referenda o skotské nezávislosti odváděl mou pozornost od politické situace prvního století našeho letopočtu, ale pak mi to víc než vynahradil tím, že si přečetl první verzi *Dynastie*, a prokázal mi tak nedoceňitelnou službu. Jamiemu Muirovi, který každou kapitolu postupně přečetl, jakmile jsem ji vytiskl (jak to ostatně dělá už od chvíle, kdy jsem napsal *Rubikon*) – a pak zašel ještě o krok dál a doprovázel mě až do hloubi Teutoburského lesa. Garethu Blayneyovi za překrásné ilustrace starověkého Říma a za to, že se uvolil vynaložit veškeré své nadání na obálku (původního vydání) této knihy. Sophii Hayové za její laskavost, velkorysost a nadšení, za její fotografie, za to, že mi dělala společnost na výpravě k jezeru Nemi a do Sperlongy a pozorně sledovala, jak se vyvíjí můj avatar na Twitteru. Lauře Jeffreyové, která si požitkářsky vychutnala vodovodní rozvody na Caligulově výletní lodi. Stephenu Keyovi za to, že Sophii, Lauře a mně nezištně pomohl překonat cestu mezi Římem, jezerem Nemi a Sperlongou. Mattiovi Buondonnovi za pohostinnost, kterou nám prokázal v Pompejích. Charliemu Campbellovi za to, že mi dal příležitost odpálit za čáru, nadhazovat kořunímu princovi Udaipuru a zahrát si na kriketovém hřišti Lord's, a na

PODĚKOVÁNÍ

vlastní kůži tak pocítit, jaké to asi bylo moci se počítat mezi *augusty*. Mým kočkám Edith a Tostigovi za to, že mi na klávesnici seděly jen občas. Mé milované ženě Sadie, jež během minulých let žila nejenom se mnou, ale i s římskými Caesary. Mé mladší dceři Elize, která (ach, jak zvrácené!) označila za svého oblíbeného císaře Nervu. Mé starší dceři Katy, jíž tuto knihu s láskou věnuji.

SEZNAM MAP

1. Římský svět v roce 44 př. n. l.	26
2. Centrum Říma	34
3. Itálie	69
4. Augustovský Řím	100
5. Germánie	158
6. Východ	207
7. Neapolský záliv	231
8. Galie a Británie	305
9. Neronův Řím	362
10. Řecko	375
11. Římský svět v roce 69 n. l.	392

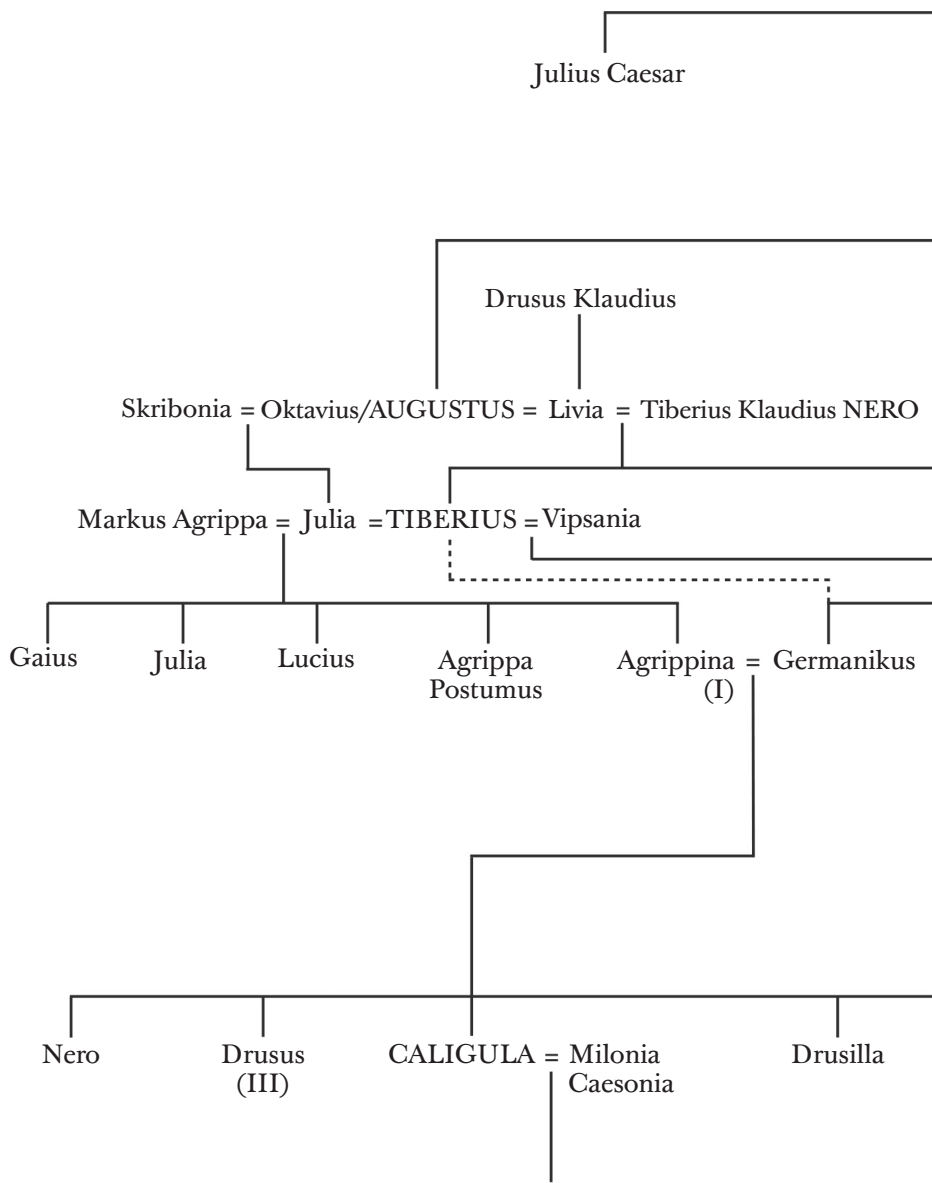
POZNÁMKA K PRAVOPISU VLASTNÍCH JMEN

Ve shodě s jazykovou podobou českého vydání předchozí Hollan-
dovy publikace věnované starověkému Římu, knihy *Rubikon*, uží-
váme i v tomto překladu v souladu s Pravidly českého pravopisu (Aca-
demia, Praha 1993) počestěné podoby antických vlastních jmen.

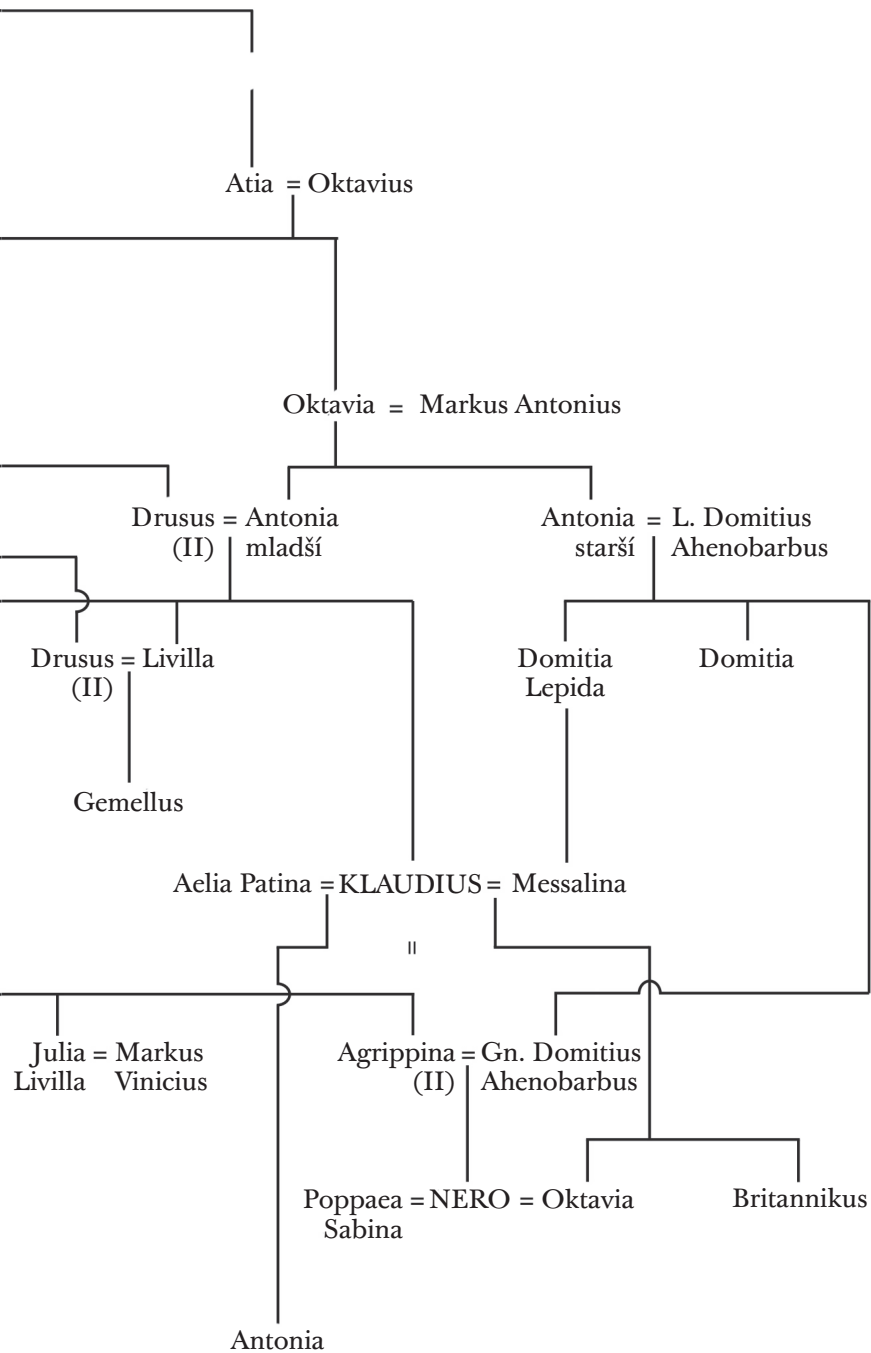
Skupiny *ca, cu, co* tedy podle českého úzu ve výslovnosti latinských
slov přepisujeme na *ka, ku, ko* (Kassius, Kurtius, Kossus), stejně tak *c* před
souhláskou či na konci slova (Oktavia). Výjimkou je zavedený pravo-
pis jména Caligula, které ponecháváme s *C*. Skupinu *qv* píšeme *kv*
(Kvintus). Skupiny *cae, ce, ci* zůstávají ve shodě s výslovností psány
s *c* (Caesar, Lucius atd.). Latinské *ti*, vyslovované [ci], v jehož přepisu
Pravidla pravopisu kolísají, ponecháváme v původní pravopisné po-
době (Horatius). Původní pravopis zachováváme i u citátových slov
obecných (*auctoritas*).

U jmen řeckých taktéž v souladu s Pravidly pravopisu neznačíme
délku samohlásek.

Juliovci a Klaudiovci

----- Adopce
= Sňatek

PŘEDMLUVA

Píše se začátek roku 40 n. l. Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus sedí na vyvýšeném stupínku u oceánu. Zatímco se o pobřeží rozbíjejí vlny a vzduch je prosycen vodní tříští, on upřeně hledí na moře. V jeho hlubinách přišli Římané během let o nejednu loď. Šušká se, že v jeho šedých vodách číhají podivné nestvůry a za obzorem leží ostrov, který se hemží divošskými a kníratými lovci lebek: Británie. Takovéto nástrahy, které se skrývají na samém okraji civilizace, dokážou udělat vrásky na čele i tomu nejsmělejšímu a nejodhodlanějšímu hrdinovi.

Příběh římského národa měl nicméně odjakživa auru epičnosti. Římané dokázali vybědnout z nevýrazné a provinční obskurnosti a ujmout se vlády nad světem: tomuhle hrdinskému činu se nevyrovnal žádný jiný národ v dějinách. Řím, opakovaně zkoušený a opakovaně vítězný, byl na celosvětovou nadvládu dobře připraven. A teď, sedm set devadesát dva let po jeho založení, muž, který zastává hodnost jeho císaře, třímá v rukou moc hodnou boha. Po jeho boku jsou na severní pláži seřazeny nekonečné zástupy těch nejsilnějších vojenských jednotek na Zemi: legionáři odění ve zbroji, katapulty, bitevní dělostřelectvo. Císař Gaius přejede pohledem po celé jejich délce. Vydá rozkaz. Okamžitě zazní polnice. Znamení k boji. A pak ticho. Císař náhle zvýší hlas a zvolá: „Vojáci! Rozkazuji vám, abyste sbírali škeble. Naplňte přilbice kořistí oceánu.“¹ A legionáři, poslušni císařových pokynů, tak učinili.

Alespoň se to říká. Je to ale pravda? Skutečně vojáci sbírali mušle? A pokud ano – proč? Jedná se o jednu z nejnechvalněji proslulých historek ze života muže, jehož celá životní dráha hanebnostmi přímo kypí. Caligula, pod kterýmžto jménem je císař Gaius známější, patří mezi těch několik málo lidí z historie starověku, s nimiž jsou stejně dobře obeznámeni badatelé v oblasti antického starověku i milovníci pornografie. Pobuřující detaily z doby jeho panování odjakživa vzbuzovaly zvrhlý zájem. „Až potud o Caligulovi jakožto vládci, nyní musím přejít k vypravování o něm jako o příšeře,“² napsal Gaius Sueton-

nus Trankvillus, učenec a archivář v císařském paláci, který ve volném čase dělal Caesarům životopisce a jehož biografie Caliguly je jednou z nejstarších, které se nám dochovaly. Vznikla téměř sto let po císařově smrti a vypočítává se v ní dosti senzační snůška mravních neřestí a zločinů. Caligula spal se svými sestrami! Převlékal se za bohyni Venuši! Zamýšlel dosadit svého koně do nejvyššího úřadu v Římě! Na pozadí podobných kousků působí Caligulovo chování na pobřeží průlivu La Manche o poznání méně překvapivě. Suetonius rozhodně neměl problém jeho vystupování objasnit. „Ani tělesně, ani duševně neměl pevného zdraví.“³

Jestliže byl ale Caligula chorý, o Římu platilo totéž. Moc nad životem a smrtí, již císařové vládli, by dřívějším pokolením připadala odporná. Téměř sto let předtím, než Caligula shromáždil své legie na břehu Atlantského oceánu a zahleděl se směrem k Británii, učinil jeho praprapraprastrýc totéž – a tehdy se přes Lamanšský průliv skutečně přeplavil. Činy Gaia Julia Caesara se svou velkolepostí vyrovnaly čemukoli, co se v historii jeho města přihodilo: zahrnovaly nejenom dva vpády do Británie, ale i trvalé připojení Galie, jak Římané nazývali dnešní Francii. Tyto skutky nicméně vykonal jako občan republiky – země, jejíž obyvatelé pokládali za samozřejmé, že jedinou myslitelnou alternativou svobody je smrt. Když si ale Gaius Julius Caesar začal nad svými spoluobčany nárokovat nadřazenost, a tím tento předpoklad pošlapal, mělo to za následek nejprve občanskou válku, a pak, jakmile své nepřátele doma rozdrtil podobně jako předtím Galy, jeho zavraždění. Římský lid si na své poddanství uvykl teprve po dvou dalších přívalech vzájemného pobíjení. Podřízenost vládě jediného člověka zachránila jejich město i impérium před sebezničením – jenže i z tohoto léku se vyklubala svým způsobem choroba.

Augustus, „oblíbenec bohů“, tak si říkal jejich nový pán. Tento prasnovec Gaia Julia Caesara se musel brodit krví, aby upevnil svou nadvládu nad Římem a jeho impériem – a potom, jakmile byli jeho rivalové odstraněni, se nevzrušeně začal stavět do pozice mírumilovného vladaře. Augustus, stejnou měrou prohnáný i bezcitný, trpělivý i rozhodný, si svou převahu dokázal podržet celá desetiletí a potom zemřít v klidu na loži. Klíčovým prvkem tohoto úspěchu byla jeho schopnost vládnout v souladu s římskou tradicí, nikoli v rozporu s ní. Protože před-

stíral, že není autokrat, dovolil svým spoluobčanům předstírat, že jsou dosud svobodní. Surové obrysy jeho nadvlády se zahalily do závoje pableskující a svůdné jemnosti. Zub času však tento závoj nahlodával, až byl postupně čím dál rozedranější. Když Augustus v roce 14 n. l. zemřel, moc, kterou v průběhu své dlouhé a lživé kariéry nashromáždil, byla odhalena nikoli jako dočasná pragmatická opatření, nýbrž jako balíček, jenž bude následně předán dědici. Za svého nástupce si Augustus zvolil muže, který již od útlého dětství vyrůstal v jeho vlastním domě, aristokrata jménem Tiberius. Četné přednosti tohoto nového Caesara [nebo spíš „césara“, neboť ten přídomek se stal synonymem pro nejmocnějšího muže Říma], které zahrnovaly příkladný aristokratický rodokmen a úspěchy dosažené v pozici nejlepšího římského vojevůdce, měly menší význam než jeho postavení coby Augustova adoptovaného syna – a všichni to věděli.

Tiberius, který se celý život pevně držel ctností zaniklé republiky, byl jako vladař nešťastný, ale Caligula, jenž ho po tříadvacetiletém panování vystřídal, se trapně necítil. Že římskému světu vládl nikoli z titulu svého věku nebo zkušenosti, nýbrž coby Augustův prapravnuk, ho ani v nejmenším netrápilo. „Jak se mi zdá, příroda [ho] přivedla na svět jen proto, aby ukázala, co zmohou vrcholné neřesti s vrcholnou mocí,“⁴ praví úmrtní oznámení z pera Seneky, filozofa, který císaře velmi dobře znal. Tento soud se však nevztahoval jen na Caligulu, nýbrž i na Senekovy vrstevníky, kteří se před císařem za jeho života krčili a plazili, a na římský lid jako takový. Byla to prohnílá doba: chorá, degradovaná, mrzká.

Anebo se to mnozí přinejmenším domnívali. Ne každý ale souhlasil. Režim, jež Augustus založil, by se býval v žádném případě neudržel, kdyby se mu nepodařilo zajistit to, po čem římský lid po desetiletích občanské války tak zoufale prahl: mír a pořádek. Z výhod císařského zřízení se těšil i ohromný shluk provincií, jež byly ovládány z Říma a rozkládaly se od Severního moře až k Sahaře a od Atlantiku k Úrodnému půlměsíci. O tři století později – v době, kdy se zrození nejoslavovanějšího člověka, který se za Augustova panování narodil, dostávalo neskonale větší pozornosti, než když k němu došlo – spatřil biskup jménem Eusebios v císařových úspěších vůdčí ruku samotného Boha. „Že většina světa upadla pod římskou nadvládu přesně v tom okamžiku, kdy se narodil Ježíš,“ prohlásil, „nebylo pouhým důsled-

kem lidských činů. Shoda náhod, jež způsobila, že náš Spasitel zahájil své poslání právě na tomto pozadí, bezpochyby vznikla působením božských sil. Koneckonců – pokud by svět dosud býval byl pohlcen válkou, nikoli sjednocen pod praporcem jediného vládního zřízení, o kolik těžší by pro učedníky bylo cestovat po světě!“⁵

Díky pohledu z časového odstupu Eusebios chápal, jak moc byla globalizace, jež se pod vedením Augusta a jeho následníků zrodila, konsternující. Ačkoli metody, jimiž byla prosazena, se vyznačovaly brutalitou, čirá nezměrnost regionů zpacifikovaných římskými zbraněmi neměla obdoby. „Přijmout dar,“ hlásalo jisté starověké rčení, „znamená prodat svou svobodu.“ Dobytá území spadala do absolutního vlastnictví Říma, ale nad mírem, který jim Řím na oplátku propůjčil, nebylo radno ohrožovat nos. *Pax Romana* prospěl milionům, ať už na okraji hlavního města, jež pod vládou Caesarů vzkvétalo, až se nakonec stalo největším sídlem, jaké kdy svět spatřil, tak v celém Středomoří, vůbec poprvé sjednoceném jednou jedinou mocí, anebo v nejvzdálenějších koutech impéria, jehož globální dosah naprosto neměl obdoby. Je docela dobře možné, že obyvatelé provincií byli Římu vděční. „Očistil moře od pirátů a posel je obchodními loďmi.“ Takto nadšeně horlil Žid ze slavné egyptské metropole Alexandrie, když psal ódu na Augusta. „Dal svobodu každému městu, vnesl řád tam, kde dřív panoval chaos, a zcivilizoval barbarské národy.“⁶ Podobné uznané chvalozpěvy bylo možné adresovat Tiberiovi a Caligulovi – a také že adresovány byly. Neřesti, jež oběma mužům časem vysloužily neblahou pověst, měly na svět jako takový jen zřídka větší dopad. V provinciích příliš nezáleželo na tom, kdo jim vládne jako císař – hlavně že se centrum drží u moci.

Přesto přese všechno však byl císař konstantou i na těch nejvzdálenějších okrajích impéria. Jak by také mohl nebýt? „V celém světě co se děje, před ním se nezatají nic.“⁷ Nadsázka, samozřejmě – a přesto výstižný komentář ke směsici strachu a úžasu, kterou císař v poddaných, svým způsobem automaticky, vbuzoval. Pouze on měl plně k dispozici římský monopol na násilí: legie a celý hrozivý aparát provinční správy, jehož účelem bylo zaručit, že se budou platit daně, masakrovat vzbouřenci, provinilci předhazovat šelmám nebo přibíjet na kříže. Nebylo potřeba, aby císař ustavičně ukazoval, co dovede, jelikož hrůza z jeho svévolné moci byla v celém světě již i tak univerzální.

Není tedy divu, že z císařovy tváře se v očích milionů poddaných stala tvář Říma. Jen málokteré město se nemohlo pochlubit nějakým jeho zpodobněním: sochou, portrétní bustou, frýzem. Manipulovat s penězi znamenalo dokonce i v té nejprovinčnější díře být obeznámený s císařovým profilem. Za Augustova života se na římské minci neobjevil ani jeden žijící občan; jakmile však se Augustus chopil vlády nad světem, začala se jeho tvář razit úplně na všechno a otiskovat do zlata, stříbra i bronzu.* „Čí je tento obraz a nápis?“ Dokonce, i když minci vzal do ruky kočovný pouliční kazatel v divočinách Galiley a otázel se, čí obličej je na ní zobrazen, mohl si být jistý, jakou odpověď uslyší: „Císařův.“⁸

Není tedy divu, že císařův charakter, jeho zásluhy, vztahy a vrtochy byly u poddaných předmětem neutuchajícího zájmu. „Tvým cílem je žít jako v divadle, kde jest obecnstvem celý svět.“⁹ Toto varování připisuje jistý římský historik Maecenatovi, Augustovu obzvláště spolehlivému důvěrníkovi. Ať už je skutečně pronesl, či nikoli, ryzí teatrálnost výkonu, který jeho pán podával, to rozhodně vystihovalo. Suetonius dokonce uvedl, že když sám Augustus ležel na smrtelné posteli, zeptal se svých přátel, zda svou roli v komedii života sehrál dobře. Když uslyšel, že skutečně ano, požádal, aby ho na odchodu ze scény vyprovodili potleskem. Dobrý císař neměl na výběr a musel být dobrým hercem – totéž se dá říci i o všech ostatních, kdo byli v dramatu obsazeni. Císař se na jevišti koneckonců ani na okamžik nenacházel o samotě. Jeho potenciální následníci byli veřejnými osobnostmi, čistě z titulu vztahu, který s ním udržovali. Dokonce i císařova manželka, neteř nebo vnučka mohly dostat roli, kterou bylo třeba sehrát. Pokaz ji a zaplatíš strašlivou cenu. Uspěj však a tvá tvář se objeví na mincích po boku obličeje samotného císaře. Nikdy v historii se na žádnou rodinu neupírala tak silná pozornost veřejnosti jako na tu Augustovu. Styl oblékání a účesy jejich nejvýznamnějších členů, ve znamenitých detailech zachycené na sochách po celé říši, určovaly módu od Sýrie až po Hispánii. Jejich zásluhy se oslavovaly prostřednictvím velkolepých a okázalých památníků a vyprávění o jejich skandálech se s radostí šířilo z jednoho přístavu do druhého. Klepy a propaganda, které se na

* Nejstarší portrét žijícího Římana na římské minci podle všeho patřil Gaiu Juliu Caesarovi. Byl vyražen v roce 44 př. n. l. – nikoli náhodou v témže roce, kdy byl Caesar zavražděn.

sobě vzájemně přižívovaly, propůjčily Augustově dynastii proslulost, jež vůbec poprvé překlenovala celý kontinent.

Nakolik se však všechna ta chvástavá tvrzení vytesaná do drahého mramoru a drby šuškané na tržištích a v krčmách přibližují tomu, co se v císařově paláci doopravdy dělo? Jistě, v době, kdy Suetonius začal psát životopisy císařů, neměl o materiál, z něž by se dalo čerpat, vůbec nouzi. Opíral se o vše, od oficiálních rytých nápisů po zkomolené klepy. Když se však snažili Augusta a jeho dědice pochopit studovanější analytici, uvědomili si, že v srdci této dynastie dlí temnota, která se jejich úsilí vzpouzí a vysmívá se mu. Kdysi, za časů republiky, se o záležitostech státu debatovalo na veřejnosti a proslovy římských vůdců se přepisovaly, aby je mohli studovat historikové. Jenže to všechno se změnilo, když k moci nastoupil Augustus, „jelikož od té chvíle se vše začalo činit v tajnosti a tak, aby to neproniklo na veřejnost“.¹⁰ Ano, starý rytmus politického roku, každoroční cyklus voleb a obsazování úřadů, který v dávných dnech republiky dával ctižádostivým Římanům nefašovanou příležitost ovlivnit osud svého města, stále přetrvával – ale pouze jako z větší části irelevantní vedlejší program. Aréna moci se nyní rozkládala jinde. Světu se vládlo nikoli na shromážděních významných a dobrých, nýbrž v soukromých komnatách. Ženino našeptávání do císařova ucha, dokument diskrétně předaný otrokem: oboje mívalo větší dopad než ten nejzvučnější veřejný projev. Pro životopisce císařů z toho vyplýval pochmurný, avšak nevyhnutelný závěr: „Tak právě největší události bývají záhadné.“¹¹

Ačkoli dějepisec, který ho vyslovil, byl Suetoniovým blízkým současníkem, coby patolog autokracie jej dalece převyšoval – dost možná byl tím nejlepším, jaký kdy žil. Kornelius Tacitus vycházel z důkladného porozumění tomu, jak Řím a jeho impérium fungovaly. V průběhu své hvězdné kariéry promlouval na soudních dvorech, v ovládaných provinciích a zastával nejvyšší úřady, o něž směl občan usilovat. Rovněž se však vyznačoval mazaným, třebaže hanebným pudem sebezáchovy. Dynastie, která Římu vládla za Tacitova dospívání, již nebyla dynastií Augustovou, která roku 68 n. l. zanikla v krvavé vřavě. Neznamenal to však, že by byla méně vražedná. Než aby se Tacitus jejím požadavkům vzepřel, raději se rozhodl sklopit hlavu a odvrátit zrak. Zločin opomíjení faktů, na němž se dle vlastního mínění podílel, se z jeho svědomí zjevně až do smrti tak docela nevytratil. Čím víc

se Tacitus stranil veřejného života, tím posedleji se pokoušel přijít na kloub hlubinám režimu, za nějž musel žít, a vypátrat, jak se vyvinul. Nejprve vypověděl události svého vlastního mládí a dospělosti a pak – v závěrečném a nejvýznamnějším díle, historii, která je od 16. století známa pod názvem *Letopisy* – upřel pohled do minulosti, na dynastii Augustovu. Samotného Augusta a jeho osudné prvenství analyzoval jen v nesmírně hrubých náznacích. Soustředil se totiž nikoli na něj samého, nýbrž na jeho dědice. Ve středu jeviště se vystřídali postupně čtyři Caesarové: nejprve Tiberius, potom Caligula, po něm Caligulův strýc Klaudius, a nakonec Augustův prapravnuk Nero, poslední z této dynastie, kdo v rukou třímal moc. Právě jeho smrt představovala konec rodové linie. V roce 68 n. l. už naživu nebyl ani jeden Augustův potomek. Zas a znovu se ukazovalo, že příslušnost k císařské rodině s sebou nese povinnost zaplatit osudovou cenu. Tak znělo poučení příběhu, který Tacitus vyprávěl.

A potíž spočívala ještě někde jinde: v otázce, zda je vůbec možné ho vypovědět. Tacitus ten problém kousavě vysvětlil hned v prvním odstavci *Letopisů*: „Činy Tiberiovy, Gaiovy, Claudiovy a Neronovy byly za jejich života ze strachu vylíčeny křivě, když však zemřeli, s čerstvou dosud nenávisť k nim.“¹² Bylo nepřípustné spokojit se s čímkoli kromě toho nejpilnějšího výzkumu, té nejpromyšlenější objektivity. Tacitus, důkladný ve své snaze zkoumat oficiální záznamy spojené s vládou každého jednotlivého císaře, si dal obdobně záležet na tom, aby textům nikdy plně nedůvěřoval.* Slova se za vlády Caesarů stala kluzkou, zrádnou věcí. „Ona doba byla tak otrávena nízkým patolízalstvím.“¹³ Bezútěšnost tohoto úsudku, zrozená z osobní zkušenosti, způsobila, že Tacitova hořká skepse nahlodala vše, čeho se dotkla. V *Letopisech* neznalezneme jediného císaře, který by netvrdil, že koná v zájmu římského lidu, a nebyl pokrytcem, jediný pokus zachovat věrnost městským tradicím, aniž by neběželo o švindl, či krásně znějící stanovisko, které by nebylo lživé. Dějiny Říma se tu líčí jako noční můra stíhaná terorem a zastíněná krví; můra, z níž se občané nedokážou probudit. Je to portrét despotismu, jehož existence neunikla mnoha následujícím

* Dekret, který vydal Tiberius a jenž byl nedávno objeven ve Španělsku, vrhl na Tacitovy metody fascinující světlo. Nemůže být pochyb o tom, že Tacitus podrobně znal jeho znění a že plně doceňoval, do jaké míry vyjadřuje nikoli pravdu, nýbrž to, co ti, kdo jej sestavili, toužili za pravdu považovat.

cím generacím, jež na vlastní oči spatřily, jak i jejich svobody pohasínají. Kdykoli byla uprostřed zřícenin dřívějších svobodných pořádků vztyčena tyranie a kdekoli zazněly klamné slogany, jež měly zakrýt státem schvalované zločiny, nikdy se na to nezapomnělo. Augustova dynastie ještě dnes definuje vzezření autokratické moci.

Nikoho proto asi nepřekvapí, že dodnes sužuje představivost veřejnosti. Když si lidé představí starověký Řím, s největší pravděpodobností jim na mysli vytane právě město prvních císařů. Díky zneklidňující fascinaci plejádou jeho vůdčích postav se mu nevyrovná žádné jiné období starověké historie. Obscenní půvab těchto postav zapříčinil, že se staly archetypem znesvářených a vražedných dynastií. Zrůdy, které nacházíme na stránkách Tacitových a Suetoniových, jako by se zrodily z nějakého fantasy románu nebo televizní obrazovky: Tiberius, zasmušilý a paranoidní vladař, který s oblibou nechával mladé chlapce, aby mu v plaveckých bazénech lízali varlata. Caligula, jenž si naříkal, že římský lid nemá jeden krk, který by mu mohl přeseknout. Agrippina, Neronova matka kující pikle, aby dosadila na trůn syna, který ji nakonec dal zavraždit. A sám Nero, jenž svou těhotnou manželku ukopal k smrti, oženil se s eunuchem a postavil v centru požárem zničeného Říma palác rozkoší. Kdo má rád, když jsou jeho oblíbené vyprávěnky o dynastických nekalých praktikách okořeněny jedem a zvrhlostmi zacházejícími do exotických krajností, najde v tomhle příběhu úplně všechno: vraždící panovnice, mocenské incestní páry, ušlápnuté beta samce, kteří ve svých rukou nicméně drží vládu nad životem a smrtí. V pramenech, jež se tohoto období týkají, jsou k nalezení všechny stěžejní části nedávných dramat. První císařové, víc než kterákoli jiná srovnatelná dynastie, zůstávají až do dnešního dne známými jmény. Jejich proslulost přetrvává.

Není důvod nepřiznat, že to všechno může v historících, kteří se daným obdobím zabývají, budit jisté rozpaky. Legendy o jedech a mravní zkaženosti jim nebývají příjemné právě proto, že jsou tak melodramatické. Koneckonců, čím je příběh senzačnější, tím neuvěřitelněji působí. O pravdivosti obvinění vznášených proti juliovsko-klaudiovské dynastii – jak badatelé Augustovu rodu obvykle říkají – se přesně z tohoto důvodu vedou už dlouhá léta spory. Je například možné, aby byl Caligula doopravdy tak šílený, jak Suetonius a další starověcí autoři tvrdí? Třeba duševně chorý nebyl a vyprávění o jeho nápadnějších

kouscích se při předávání z generace na generaci zkomolila? Co když nejde vyloučit, že za zdánlivou bláznivostí jeho příkazu sbírat mušle se ve skutečnosti skrývalo naprosto racionální vysvětlení? Řada badatelů s touto myšlenkou přišla. V průběhu let bylo předloženo nesčetné množství teorií. Ačkoli se o tom žádný zdroj nezmiňuje, snad došlo ke vzpouře a Caligula hodlal své vojáky potrestat tím, že jim zadá nějaký nedůstojný úkol? Anebo chtěl, aby hledali perly nebo mušle, jimiž by pak ozdobil architektonické prvky spjaté s vodou? Či *concha*, latinské slovo pro „mušli“, použil jako označení něčeho úplně odlišného: typu lodi, nebo dokonce genitálií děvky? Vše z toho je myslitelné, nic však rozhodující. Příhoda jako by byla, podobně jako živý sen, prodchnutá jistou nevysvětlitelnou logikou, nějakým významem, jenž nám navzdory sebevětšímu úsilí zcela nedochází. Podobná marnost se se studiem starověké historie pojí často: existují věci, které nikdy nebudeme vědět jistě.

Nic z toho pro nás nemusí být nutně důvodem k zoufalství. Známé neznámé mívají pro dějepisce prvních císařů určitou hodnotu. Otázka, k čemu přesně se Caligula na galské pláži chystal, nebude nikdy přesvědčivě zodpovězena. Jak však s jistotou víme, římským historikům se nezdálo, že by vysvětlit potřebovala. Považovali za samozřejmé, že přikázat vojákům, aby sbírali mušle, dokáže jen špatný, šílený císař. Příběhy, které se o Caligulovi vyprávějí – že urážel bohy, vyžíval se v krutosti, liboval si ve všemožných sexuálních úchylnkách, nebyly typické výhradně pro něj. Patřily spíše k běžné zásobě drbů, které se rozvířily, kdykoli se nějaký císař prohřešil proti náležitostem doby. „Ponechte ošklivé stíny na pokoji, tam kde číhají ve své propasti hanby.“¹⁴ Tímto škrobeným pokáráním, proneseným během Tiberiovy vlády se-stavovatelem antologie zušlechťujících historek, se řídilo jen málo autorových spoluobčanů. Na to klepy příliš zbožňovali. Anekdoty, jež se o císařské dynastii vykládaly a jež obvykle nastavovaly zrcadlo těm nejhlubším predsudkům a děsům lidí, kteří si je sdělovali, nás přenášejí do jádra římské psyché. Žádné pojednání o Augustově dynastii proto nemůže být obyčejnou studií a musí plnit další funkci: funkci portrétu římského lidu.

I z tohoto důvodu jsou narativní dějiny, jež v plném rozsahu pokrývají éru juliovsko-klaudiovské dynastie, nejspíš nejjistějším způsobem, jak úspěšně proplout mezi Skyllou důvěřivé naivity a Charybdou

přespříliš vypjatého skepticismu. Je zcela jasné, že ne všem příběhům, které o nejstarších císařích kolují, lze věřit. Na druhou stranu nám mnohé z nich opravdu poskytují vhled do toho, co jejich vznik podnítilo. Anekdoty, jež se snad zdají dočista neuvěřitelné, když je čteme odděleně, najednou díky úhlu pohledu, který nám poskytuje dějepisné vyprávění, nezřídka působí mnohem přesvědčivěji. Vývoj autokracie v Římě byl vleklou a nahodilou záležitostí. Augustus, třebaže jej historikové označují za prvního císaře města, nebyl oficiálně jmenován monarchou. Místo toho vládl z titulu práv a poct, které mu byly kousek po kousku přidělovány hlasováním. Neexistovala žádná oficiální procedura, podle níž by nástupnictví probíhalo. Tato skutečnost zaručovala, že nikdo z císařů neměl po nástupu k moci na výběr a musel vyzkoušet, kudy se táhne hranice mezi tím, co smí, a co už ne. Příslušníci juliovsko-klaudiovské dynastie tudíž předsedali dlouhému, neutuchajícímu procesu experimentování. Proto jsem se rozhodl, že moje kniha půjde po stopách celé dynastie, od jejího založení až ke krvavému zániku. Panování jednotlivých císařů nejlépe porozumíme nikoli jako takovému, v izolaci, nýbrž v kontextu všeho, co mu předcházelo a co přišlo po něm.

Toto platí o to víc, že zkoumání zmíněného období, jak je pro starověkou historii typické, občas připomíná frustraci, s níž posloucháme zastaralé autorádio, jehož nejružnější stanice neustále oscilují mezi slyšitelností a neslyšitelností. Kéž bychom například měli ke Caligulovým činům na pláži u Lamanšského průlivu popis od Tacita – bohužel ho nemáme. Vše, co měly *Letopisy* o letech mezi Tiberiovou smrtí a polovinou Klaudiovy vlády zaznamenat, bylo ztraceno. Že Caligula, nejnechvalněji proslulý příslušník svého rodu, je mezi členy juliovsko-klaudiovské dynastie zároveň tím, jehož panování je podepřeno nejméně spolehlivými zdroji, takřka jistě není žádná náhoda. Ačkoli dva tisíce let opakování v nás snad vzbudilo dojem, že historické líčení tohoto období bylo již dávno ustáleno, v mnoha případech tomu tak není. Když studujeme starověké dějiny, je i nadále obdobně důležité zohledňovat, co nevíme, jako zpochybňovat vše, co víme. Čtenáři by si měli být vědomi, že velká část vyprávění, které tato kniha předkládá, překlenuje bouřlivé hlubiny – podobně jako onen pontonový most, který Caligula kdysi postavil mezi dvěma výběžky Neapolského zálivu. Spory a neshoda jsou pro studium této éry příznačné.

Přesně tohle je však samozřejmě zdrojem fascinace, kterou v nás tato éra vzbuzuje. Rozsah a vitalita odborného výzkumu juliovsko-klaudiovské dynastie vedly během několika uplynulých desetiletí k zásadnímu zvratu v tom, jak jejich dobu chápeme. Pokud tato kniha umožní čtenářům aspoň trochu pocítit, jak moc je studium první císařské dynastie starověkého Říma vzrušující, pak splnila svůj účel. Uplynula dvě tisíciletí, a přesto z nejstarších ukázek krutovlády na Západě nepřestává plynout poučení a zděšení zároveň.

„Nic není ... temnější než ony pochodně, které nám neumožňují, abychom viděli v temnotách něco jiného než je samé,“¹⁵ napsal Seneka krátce před smrtí v roce 65 n. l. Kontextem jeho postřehu byla zkratka, jíž se o něco dříve ubíral, když putoval podél Neapolského zálivu ztemnělým, prašným tunelem. „Jaké vězení to bylo a jak dlouhé. Nic se mu nemohlo vyrovnat.“ Coby člověk, který spoustu let strávil pozorováním císařského dvora, se Seneka v temnotě dobře vyznal. Caligula, jenž nelibě nesl filozofovu genialitu, si jen tak tak nechal rozmluvit jeho popravu. Klaudius, uražený Senekovým cizoložným románkem s jednou z Caligulových sester, ho vyhostil na Korsiku. Agrippina, která se poohlížela po někom, kdo by surové pudy jejího syna udržel na uzdě, jej jmenovala Neronovým soukromým učitelem. Seneka, kterému jeho někdejší žák nakonec přikázal podřezat si žíly, si o podstatě režimu, kterému sloužil, nedělal žádné iluze. Tvrdil, že dokonce i mír, jež dynastie světu přinesla, ze své podstaty nespočívá na ničem vznešenějším než na „vyčerpání krutosti“.¹⁶ Despotismus byl od samého počátku nedílnou součástí nového řádu.

Avšak to, co si hnusil, Seneka současně miloval. Opovrhování mocí mu nebránilo se v ní vyžívat. Temnotu Říma osvětlovalo zlato. O dva tisíce let později se i my ohlížíme za Augustem a jeho dědici. A v jejich směsici tyranie a zásluh, sadismu a půvabu, touhy po moci a slávy spatřujeme pozlátko, jemuž se od té doby žádná jiná dynastie tak docela nevyrovnala.

„César a stát jsou jedno a totéž.“¹⁷

Jak k tomu došlo, je i nyní příběh stejně podmanivý, stejně pozoruhodný a stejně poučný jako kdykoli během těch dvou tisíciletí, jež od jeho zrodu uběhly.

Střež, zachovávej a chraň způsob, jímž se dnes věci mají: mír, z nějž se těšíme, i našeho císaře. A až dostojí své povinnosti, na konci života, jenž, jak se modlím, bude co možná nejdelší, dej mu nástupce, jejichž bedra dokáží břímě naší světové říše unést stejně dobře, jako to zvládla ta jeho.

– Velleius Paterkulus (asi 20 př. n. l.–asi 31 n. l.)

Skvrna špatností, jež tito muži v dávných dobách spáchali, v dějepisných knihách nikdy nevybledne. Až do úplného konce času budou zrůdné skutky rodu Caesarova čelit odsudku.

– Klaudius Klaudianus (asi 370–404 n. l.)

I.

PADRONE

1.

VLČÍ DĚTI

Vznik supervelmoci

Historie Říma začala znásilněním. Princeznu, zasvěcenou pannu, překvapili a znesvětili. Vzniklo několik verzí, v nichž se líčilo, jak to osudné napadení proběhlo. Někteří tvrdili, že k němu došlo, zatímco spala a zdálo se jí o muži zázračné krásy, který ji dovedl na stinný břeh řeky a nechal ji tam, ztracenou a opuštěnou. Podle jiných se jí útočník zmocnil uprostřed bouře, když nabírala vodu v posvátném hájíčku. V jednom vyprávění se dokonce popisoval záhadný falus, který se vynořil z popela královského krbu a zmocnil se nikoli princezny, nýbrž její otrokyně. Na výsledném těhotenství se nicméně shodli všichni a většina – s výjimkou několika bručounských revizionistů – ani v nejmenším nepochybovala o tom, že násilník byl bohem.* Mars, prolévač krve, zasel své sémě do smrtelného lůna.

Dle očekávání se ze znásilnění zrodili dva bohům podobní chlapci. Dvojčata, potomci vzeší z hanby své matky, se sotva narodila, a už je pohodili do nedaleké řeky, Tibery. Divům ale stále nebyl konec. Schránka, do níž byla nemluvňata vložena, byla unášena povodňovou vodou a nakonec vyplula na úpatí prudkého kopce nazývaného Palatin. Zde v ústí jeskyně, pod větvemi fíkovníku obsypaného ovocem, na dvojčata narazila vlčice. Místo, aby zabláčené děti pozřela, olízala je do čista a nabídla jejich hladovým ústům své cecíky. Když ten zázračný výjev spatřil pasáček vepřů, který šel zrovna kolem, slezl po úbočí Palatinu a přispěchal jim na pomoc. Vlčice se odplížila. Z chlapců, které pasáček zachránil a pojmenoval Remus a Romulus, vyrostli válečníci, jimž

* Dva dějepisci, Markus Oktavius a Licinius Macer, prohlašovali, že dívku znásilnil její strýc, který pak, „aby důsledek zločinného jednání zatajil“, neteř zabil a její novorozená dvojčata předal pasáčkovi vepřů.

nikde nebylo rovno. Když Romulus po nějaké době stál na Palatinu, zahlédl dvanáct orlů: jasné znamení od bohů, že by měl na vrcholu pahorku založit město, které už navždy ponese jeho jméno. To on Římu vládl jako jeho první král.

Tak alespoň zněl příběh, který si Římané o staletí později vyprávěli, aby vysvětlili původ svého města a samotný velkolepý rozsah svých vojenských úspěchů. Když se o něm doslechli cizinci, nepřipadal jim nijak nevěrohodný. To, že Romulus byl zplozen Martem, bohem války, a odkojen vlčicí, vysvětlovalo velkou část římské povahy v očích těch, kdo se s jeho následovníky střetli v surových potyčkách. Dokonce i národ jako Makedoňané, kteří si pod vedením samotného Alexandra Velikého vydobyli rozsáhlou říši, jež sahala téměř až k vycházejícímu slunci, věděli, že Římané jsou lidské plemeno jako žádné jiné. Jedna krátká, zahajovací šarvátka vybojovaná s nerozhodným výsledkem roku 200 př. n. l. bohatě stačila, aby to pochopili. Od Romulovy éry uplynulo pět staletí či víc, a přesto se Římanů i nadále drželo – nebo to tak jejich protivníkům přinejmenším připadalo – cosi z hrůzu nahánějícího charakteru tvorů vzešlých z mýtu. Když Makedoňané odnášeli z bojiště své mrtvé, jatka, která tam našli, je vyděsila. Země byla nasáklá krví těl, jež římské meče zohavily a rozsekaly na kousky. Paže dosud připojené k ramenům, usekané hlavy, páchnoucí kaluže plné vnitřností: to vše svědčilo o míře násilí, která byla spíš zvířecí než lidská. Nelze tedy mít Makedoňanům za zlé, že ten den pocítili hrůzu, když „pozorovali, proti jakým zbraním a proti jakým mužům budou muset bojovat“. Strach z vlkodlaků byl koneckonců u civilizovaných lidí jen přirozený. Vlčí ražení Římanů, náznak drápů pod jejich nehty a žlutý pohled očí se staly něčím, co si lidé napříč Středomořím i v dalekých krajinách zvykli brát za dané. „Panečku, vždyť oni sami přiznávají, že jejich zakladatelé sáli mléko vlčice!“ Tak znělo zoufalé svolávání k boji z úst jednoho krále, než bylo i jeho království rozdrceno na trosky. „Že oni všichni mají vlčí srdce, není ani zdaleka nic neočekávaného. Nenapravitelně žízní po krvi a ve své hamižnosti jsou neukojitelní. Jejich touha po moci a bohatství nezná hranic.“

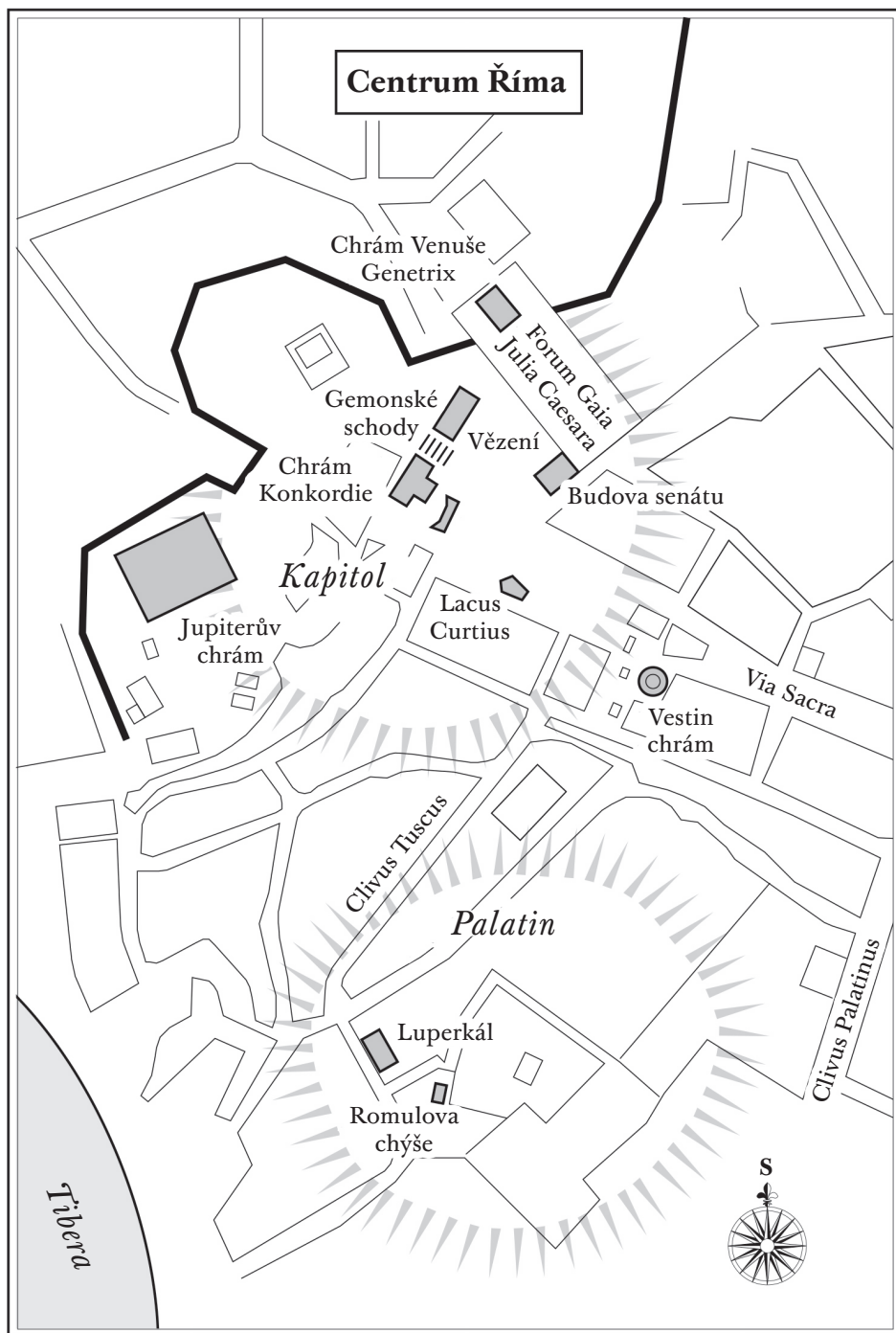
Samotní Římané na věc samozřejmě pohlíželi odlišně. Domnívali se, že nadvládu nad světem jim darovali bohové. Talent Říma spočíval v panování. Jistě, existovaly národy, které vynikaly v jiných oblastech. Kdo by se například vyrovnal Řekům, když přišlo na formování bronzů či mramorů, mapování hvězd či psaní příruček o sexu?

Syřané byli předními tanečníky, Chaldejci astrology, Germáni osobními strážci. Avšak pouze římský lid disponoval dostatečným talentem na to, aby si vybojoval a udržoval celosvětové impérium. O jeho zásluhách nebylo pochyb. Co se omilostňování porobených a potírání namyšlených týkalo, byli Římané jasně nejsilnější.

Kořeny jejich velikosti sahaly, jak věřili, až k úplným začátkům. „Záležitosti Říma spočívají na jeho dávných zvycích a přednostech jeho mužů.“⁴ Už od nejranějších dní měřítkem nedostižnosti tohoto města byla ochota občanů obětovat všechno v zájmu obecného blaha – dokonce i své životy. Když Romulus budoval okolo svého výtvoru zed' a ryl pluhem brázdu, *pomerium*, aby tak vše, co v jejích hranicích leželo, označil za zemi zasvěcenou Jupiterovi, králi bohů, uvědomoval si, že je potřeba učinit víc, aby byl Řím skutečně nedotknutelný. A tak se Remus, jeho dvojče, ochotně nabídl jako lidská oběť. Sotva přeskočil hranici, srazila ho k zemi lopata. „Byla [to] první oběť a její krev rituálně stvrdila ohrazení nového města.“⁵ Prapůvodní hlínu a maltu Říma pohnojila krev, jež se řinula ze syna boha války.

Remus byl prvním, kdo pro dobro města zemřel – ale rozhodně ne posledním. Po Romulovi usedlo na římský trůn ještě pět králů, a když se z toho šestého, Tarkvinia Zpupného, latinsky Superbus, vyklubal krutý tyran, který si své přízvisko na každý pád zasloužil, dali jeho poddaní své životy všanc a vzbouřili se. Roku 509 př. n. l. monarchie nadobro zanikla. Člověk, který povstání vedl, Tarkviniův bratranec jménem Brutus, přinutil Římany složit hromadnou přísahu, „že víckrát nedopustí, aby Římu vládl jeden jediný muž“. Od toho okamžiku bylo slovo „král“ v jejich politickém slovníku tím nejsprostším. Již nebyli poddanými, nýbrž se považovali za *cives*, „občany“. Konečně mohli projevit svou bojovnost. „Tehdy se každý Říman začal snažit více vyniknout a dát na odiv vlohy svého ducha. Králům dříve totiž bývali dobří muži podezřelejší než špatní a obávali se mravní zdatnosti u ostatních.“⁶ Ve městě osvobozeném od žárlivého pohledu monarchů už občané nemuseli tajit touhu po slávě. Měřítka opravdového úspěchu se stalo chloubou římského lidu. I ten nejprostší rolník, pokud si nepřál uzřít svůj odraz v zrcadle opovržení svých druhů, musel vzít na svá bedra občanské povinnosti a dokázat, že je muž – *vir*.

Virtus, vlastnost toho, kdo je *vir*, byla nejvyšším římským ideálem, blyštivým spojením energie a odvahy, vlastností, kterou sami Římané

určili za svou hlavní silnou stránku. I bohové s nimi souhlasili. V roce 362 př. n. l., sto padesát let po pádu Tarkvinia Zpupného, se v centru Říma objevilo strašlivé znamení. Pod Palatinem, na rovné dlážděné ploše známé jako Forum, se rozevřela obrovská průrva. Neexistovalo nic, co by do srdcí Římanů zaselo větší hrůzu. Forum bylo středem občanského života. Právě zde státníci promlouvali k lidem, volení římscí úředníci, latinsky *magistrati*, konali spravedlnost, kupci vnucovali své zboží a panny ve službách Vesty, bohyně rodinného krbu, pečovaly o věčný oheň. Že se brána do podsvětí objevila na místě, které bylo pro život Římanů takto zásadní, zcela jasně naznačovalo cosi hrůzného: hněv bohů.

A to se také potvrdilo. Bohové žádali oběť: „tu největší hodnotu“.⁷ Co však v Římě mělo tu největší hodnotu? Všichni si nad tou otázkou dlouho lámali hlavu, dokud jistý mladík jménem Markus Kurtius nepronesl projev. Mužnost a odvaha, pověděl svým spoluobčanům, jsou tím největším bohatstvím, jaké římský lid vlastní. Potom, oděný v plné zbroji, usedl na koně, pobídl jej kupředu a vyrazil přímo k propasti. Tryskem uháněl až přes její okraj a i se svým koněm se vrhl do jejích hlubin. Nato se strž poslušně zavřela. Nezbylo po ní nic než tůňka a osamělý olivovník, trvalý památník občanovi, který zesnul, aby jeho druhové mohli žít.

Římané si tohoto ideálu veřejného blaha cenili natolik, že jméno, jež mu propůjčili – *res publica* – sloužilo jako zkratka pro celý jejich systém vládnutí. Tento ideál dovoloval, aby planoucí dychtění po počtách, které jednotlivý občan pociťoval, jeho odhodlání podrobit své tělo i ducha zkoušce ohněm a nepřízní osudu a vyjít z každého utrpení vítězoslavný, koexistovaly s železným smyslem pro kázeň. Důsledky, které to mělo pro sousedy Říma, byly bez výjimky ničivé. S příchodem roku 200 př. n. l., kdy Makedonané vůbec poprvé zakusili vlčí divokost, již byly legie schopny, už byl Řím vládcem celého západního Středomoří. Jeho vojska zasadila o dva roky dříve rozhodující úder jediné mocnosti, která si troufala s ním o tento titul soupeřit: metropoli kupeckých princů na pobřeží severní Afriky nazývané Kartágo. Vítězství Říma bylo kolosálním triumfem. Smrtící zápas, který spolu obě města sváděla, trval s přestávkami přes šedesát let. Za tu dobu postoupila válka až k branám Říma. Itálie byla prosycená krví. „Všecko pod nebes vysokou bání se otřáslo hrůzou.“⁸ Nakonec však ze zkoušky, při níž by

kterýkoli jiný národ zoufale usiloval o mír, vyšli vítězové tolik zocelení bitvou, až se zdálo, jako by byli ukuti ze železa. Není tudíž divu, že legiím nedokázali odolat ani dědicové Alexandra Velikého. Jeden král východního Středomoří za druhým musel před římskými hodnostáři padat do prachu. Zjevně se ukázalo, že monarchie má ve srovnání se svobodnou a ukázněnou republikou citelné nedostatky. „Naším citům vládne naše mysl,“ jak byl přísně informován posel jednoho takového poraženého krále. „Hrdost, která je rysem našeho charakteru, jsme chovali stále stejnou v každém postavení a budeme ji zachovávat i dále; nezveličily ji ani naše příznivé poměry, ani ji nezmenšily časy neblahé.“⁹

Muž, který tato slova pronesl – Publius Kornelius Scipio, to věděl moc dobře z vlastní zkušenosti. Byl ztělesněním úspěchu. Jeho přezdívka, Afrikanus, plamenně dosvědčovala úlohu, již sehrál coby přemožitel nejhroživějšího nepřítele Říma. To on vyrval Hispánii ze spárů Kartaginců, porazil je na jejich vlastním území a pak je donutil přistoupit na nejzoufalejší možné podmínky. O několik let později, na státním seznamu občanů, se Scipionovo jméno skvělo hned na prvním místě. Ve společnosti, jakou byl Řím, se jednalo o bezkonkurenční počtu. Určující posedlostí Římanů byla hierarchie. Všichni měli být oficiálně posuzováni na základě postupně klesajícího měřítka hodnosti. Status občana byl nastavený s urputnou precizností. Jmění, rod a zásluhy společně stanovovaly, kde přesně v nesnadném třídním systému republiky si každý jednotlivý Říman stojí. Status se zběsile střežil dokonce i na vrcholu společnosti. Nejvýše postavení občané měli všichni svůj vlastní exkluzivní řád: senát. Po jeho členech se požadovalo, aby kromě bohatství a společenské reputace disponovali i minulostí, která by byla naplněná službou na postech římských úředníků, jež by je dostatečně opravňovala stát se arbitry osudu Říma. Jejich rozpravy byly natolik citlivé a natolik vlivné, že „o nich po mnoho staletí žádný senátor na veřejnosti ani nemukl“.¹⁰ Pokud tedy státník nedokázal zařídit, aby byl jeho hlas během rozprav senátorů vyslyšen, mohl být zrovna tak němý. A přesto právo senátorů rozmlouvat se svými druhy nebylo dané. Ti, kdo se při debatách ozývali jako první, vždy patřili mezi muže, jimž rodokmen, morální pověst a služba státu získaly ten největší vzhlas. Římané tuto vlastnost nazývali *auctoritas* – a když republika dosadila na první místo seznamu svých občanů Scipia, dodá-

vala tím oporu úžasné váze jeho autority. Jak se všichni jednomyslně shodli, pokořitel Kartága „si dobyl jako jediný ... mimořádné slávy“.¹¹ Bralo se na vědomí, že Scipio Afrikanus nemá protivníka dokonce ani v řadách nejúspěšnějších lidí v Římě. Byl to *princeps senatus*, „první muž senátu“.

V jeho prvenství však číhalo nebezpečí. Stín, který Scipio vrhal na své spoluobčany, nemohl než vzbuzovat roztrpčení. Hlavní zásada republiky zůstávala táž jako vždy předtím: Řím nemá mít žádného svrchovaného vládce. Už jen samotný zjev voleného římského úředníka připomínal římskému lidu svody a nebezpečí monarchie. Purpur, který lemoval okraj jeho tógy, byl původně barvou značící královskou hodnost. „Liktoři“ – tělesní strážci, jejichž povinností bylo prokrestit úředníkovi cestu skrze davy jeho spoluobčanů – kdysi podobným způsobem doprovázeli Tarkvinia Zpupného. Pruty a sekera, které každý liktor nesl přes rameno – *fascēs* – symbolizovaly pravomoc až děsivě královského rozsahu: právo udílet jak tělesný, tak nejvyšší trest.* Takto velká moc představovala cosi ohromného a zároveň zrádného. Ve svobodné republice bylo nepřípustné, aby se někdo těšil z důvěry, která by mu umožňovala takovouto mocí vládnout, aniž by se na něj zároveň nevztahovala ta nejkrajnější bezpečnostní opatření. Právě proto byla po pádu monarchie moc vyhoštěného krále přidělena nikoli jedinému volenému úředníkovi, nýbrž dvěma: konzulům. Nádhera konzulství a nehynoucí sláva, kterou tento úřad přinášel těm, kdo jej získali, vyžadovaly, aby byly podobné jako silné víno nejprve rozředěny. Nejenomže se dalo spolehnout na to, že na sebe budou konzulové vzájemně pozorně dohlížet, ale jejich funkční období trvalo jeden jediný rok. Avšak lesk prestiže, z níž se Scipio radoval, se těmto omezením vzpíral. Ve srovnání s ním bledli i ti nejvyšší z volených úředníků římské republiky. Senátem se tudíž začalo rozléhat brblání proti „princeptovi“.

Pravda byla taková, že v Římě se na osobní kouzlo odjakživa nahlíželo s hlubokým podezřením. Vrásky kolem očí a tvrdé způsoby, to od svých státníků Římané čekali. Samotné označení „senátor“ pocházelo z latinského označení pro starého muže. Meteor Scipionovy kariéry

* V samotném Římě liktoři svou sekeru nenosili. Tato skutečnost symbolizovala právo občanů odvolat se proti odsouzení k trestu smrti.

nicméně plápolal už od skandálně mladického věku. Vedením boje proti Kartagincům v Hispánii byl Scipio pověřen v pouhých šestadvaceti letech. Na post konzula se poprvé dostal o krátkých pět let později. Dokonce i k jeho povýšení do hodnosti zvané *princeps senatus* došlo v době, kdy ostatní senátoři hluboko pod ním, na úpatí úspěchu, teprve usilovali o nižší úřednické posty. Ukout si z dobytelských oslavin životní dráhu dřív, než člověku narostl podbradek, bylo samozřejmě přesně totéž, čeho s velkým halasem dosáhl Alexandr Veliký. Tato podobnost senátory příliš netěšila. Alexandr byl koneckonců cizinec – a král. Navzdory věhlasu, který si vysloužil božským rozsahem svých ambicí, spoustu senátorů znepokojovalo, že sebepropagaci takto problematické osoby napodobuje někdo z jejich vlastních řad. Tvrdilo se, že Scipionova matka otěhotněla po styku s hadem, že její syn dosáhl v Hispánii vítězství díky vhodně načasovanému zásahu boha, že stačí, aby pozdě v noci přešel přes Forum, a psi přestanou štěkat. Sice byl princeps, ale podobné povídačky dokládaly, že se těší postavení, které nemělo obdoby.

A tudíž se to nedalo tolerovat. Když se Scipio roku 187 př. n. l. vrátil z východního tažení, nepřátelé na něj již čekali. Byl obviněn ze zpronevěry. Před zraky shromážděného senátu roztrhal své účetní knihy a rozhořčeně žalujícím připomněl, jaké poklady Římu vydobyl. Nebylo to k ničemu. Než aby princeps riskoval potupu, jež plynula z usvědčení, raději se nadobro stáhl do svého venkovského sídla. Zde v roce 183 př. n. l. zemřel jako zlomený muž. Byl tím brutálně doložen základní princip politického života v Římské republice: „Žádný jednotlivý občan nemůže vynikat tak vysoko, aby nemohl být pohnán k odpovědnosti podle zákonů.“¹² Při posledním zúčtování se mu nedokázal postavit dokonce ani takový velikán jako Scipio Afrikanus.

Římané se sice zrodili z vlků, ale zdálo se, že budoucnost jejich republiky a jejich svobod je v bezpečí.

Velká hra

Anebo ne?

Scipio se zákonům republiky podrobil – o tom nemohlo být sporu. Čirá síla jeho charismatu však naznačovala, že vzestup Říma na po-

zici supervelmoci nebude bez nástrah. Scipionovi protivníci se pyšnili zatvrzelou provinčností. Považovali za dané, že starobylé zvyky jejich města jsou ty nejlepší. Limity této konzervativnosti se však už tehdy pomalu nořily na světlo. Scipio byl jen první vlaštovkou. Vzrůstající změt diplomatických závazků Říma, nedostižná zdatnost jeho legií a neochota tolerovat bytí jen náznak neúcty, to vše občany vystavovalo pokušením doslova celosvětového rozsahu. Více než sto let po Scipionově smrti si jmění a proslulost, které přesahovaly i ty nejdivočejší sny dřívějších pokolení, zajistil nový miláček římského lidu. Pompeius Magnus – „Pompeius Veliký“ – se holedbal kariérou, v níž se s fantastickým účinkem slučovaly nezákonnost a snaha o sebeobohacení. Ve věku třiačtyřiceti let sestavil vlastní soukromou armádu. Následovala řada úchvatných a výnosných tažení. Pro muže, jemuž se kdysi přezdívalo „mladistvý řezník“,¹³ rutina konvenční životní dráhy nebyla. Konzulem se poprvé kupodivu stal – v útlém věku šestatřiceti let –, aniž by kdy zasedal v senátu.

A tím jeho nehoráznosti nekončily. Po společenských normách republiky Pompeius jen přezíravě šlapal. Roku 67 př. n. l. se pod jeho nadvládu vůbec poprvé dostalo celé Středomoří. O rok později si ještě polepšil, když získal volnou ruku a vnutil svou moc rozsáhlým pásům svůdně nepřipojeného území. Pohltit východní oblast Malé Asie, jak Římané nazývali dnešní Turecko, i celou Sýrii. Pompeius byl oslavován coby „dobyvatel národů“. ¹⁴ Když se v roce 62 př. n. l. konečně vrátil do Itálie, nechával po sobě víc než jen slávu. Z králů se stali chráněnci a z jejich království jeho dojné krávy. Pompeiovy legie byly věrné nikoli republice, nýbrž člověku, který jim umožnil rozestat si Východ: svému vítězoslavnému vojevůdci, imperátorovi. Co se samotného Pompeia týkalo, ten na nějakou falešnou skromnost neměl čas: když projížděl ulicemi Říma, nosil se a naparoval v plášti Alexandra Velikého.

To, že zaujímá čelní pozici, nemohl nikdo popírat, ani ten nejroztrpčenější konzervativce ne. „Všichni do jednoho uznávají jeho nedostižné postavení princepta.“¹⁵ Pompeius na rozdíl od Scipia nevzděčil za tento titul senátnímu hlasování. Jeho *auctoritas* místo toho visela nad Římem, hustá, navoněná a nedotknutelná, jako kadidlo, které na skřípějících vozech dovezl z Východu. Délka a rozsah Pompeiových tažení udělaly z tradičního rytmu politického života v Římě něco do-

čista směšného. Že by se o velení dělil s kolegou nebo dopustil, aby bylo omezeno vždy jen na jeden rok, to Pompeiovi ani nepřišlo na mysl. Co je senát zač, že si troufá svazovat ruce „krotiteli světa“?¹⁶ Vítězství si Pompeius zajistil nikoli navzdory své zločinnosti, nýbrž díky ní. Závěry, které z toho vyplývaly, byly krajně znepokojivé. Zákony, jež Římu dobře posloužily v dobách jeho provinčnosti, se teď, když vládl světu, začínaly znatelně hroutit. Tíž králové, kteří se plazili a krčili v Pompeiově družině, jen dokládali, jak oslnivou kořist může získat občan připravený opovrhnout uznávanými zárukami před nastolením monarchie. Velikost Říma, dlouho opatrovaná jako plod jeho svobody, nyní podle všeho hrozila republice úpadkem jejích svobod.

Pompeius si však navzdory své síle ani v nejmenším nepřál vnucovat se svým spoluobčanům pod pohrůžkou meče. Ačkoli odjakživa lačnil po moci a slávě, existovaly hranice, které se i on zdráhal překročit. O nadvládu, která by nespočívala na souhlasu druhů, nestálo za to usilovat. Vojenský despotismus nepřipadal v úvahu. Skvělost nebyla v republice ničím, pokud ji nedefinovala úcta senátu a římského lidu. Pompeius chtěl všechno. A právě tím poskytl nepřátelům příležitost. Ačkoli zdroje, které měl nový princeps k dispozici, je příliš zastrašovaly, než aby ho postavili před soud, pořád tu byla možnost odmítnout s ním spolupracovat. Výsledkem bylo úplné ochromení. Pompeius ke svému šoku a rozhořčení přihlížel, jak senát blokuje jeho opatření, odmítá ratifikovat jeho ujednání a ušklíbá se nad jeho úspěchy. Politika jako obvykle? Pompeiovi nepřátelé se v to odvažovali doufat. Zdálo se, že hlavní, přetrvávající konstanta života v římské republice pořád ještě platí. Neexistuje žádný nadutec, kterému by nešlo srazit hřebínek.

Několik předních Pompeiových rivalů však na krizi, která město zachvátila, nahlíželo nelítostnějšíma a dravějšíma očima. Pohled na spoluobčana, v jehož absolutní moci se nacházel skvostný Východ, v nich stejně jako v ostatních senátorech vyvolával hořké emoce žárlivosti a strachu; zároveň ale dokázali rozpoznat, že jde o úsvit opojného nového věku možností. Za vrchol ambicí Římana už neměl být považován post konzula. Chuť začínala převyšovat schopnost římských institucí ukojit ji. Kořist celosvětového rozsahu se nyní zdála být lákavě na dosah: „moře, země, chod hvězd“.¹⁷ Stačilo mít jen kuráž natáhnout se a zmocnit se jí.

V roce 60 př. n. l., když Pompeiovi nepřátelé nadále vrčeli a štěkali u nohou tohoto slavného muže, dva nejsilnější mocenští manipulátoři tajně chystali nebývale troufalý manévř. Markus Licinius Krassus a Gaius Julius Caesar byli muži, jejichž závist vůči princeptovi převyšovala jen jejich odhodlanost napodobit ho. Oba měli dobrý důvod upírat své zraky vysoko. Krassus již dlouho seděl jako pavouk ve středu ohromné pavučiny. *Auctoritas* tohoto osvědčeného vojevůdce a bývalého konzula však byla záležitostí skrytou a oslnivou zároveň. Podobně jako Pompeius i on rozpoznal, že nejjistějšími zdroji moci v Římě již nejsou zdroje tradiční. Ačkoli byl na jevišti veřejného života jako doma, jeho skutečná genialita spočívala v zákulisním tahání za nitky. Krassus, který byl bohatý tak, jak se o tom v Římě nikomu nesnilo, a jehož zásadovost se projevovala jen nekonečnou schopností bezzásadově se přizpůsobovat okolnostem, využíval svého nevyčerpatelného bohatství k tomu, aby si podmanil celou generaci mužů, kteří taktéž usilovali o svůj vlastní prospěch. U většiny z nich platilo, že jakmile od něj přijali úvěr, pochopili, že je nemožné mu splatit úroky. Bylo třeba muže vzácného politického talentu, aby se od něj dokázal odpoutat a vynořit se jako nezávislý hráč.

Takovým mužem byl Caesar. V roce 60 př. n. l. mu bylo čtyřicet: byl potomkem staré rodiny, jejíž sláva již vybledla, a byl nechvalně proslulý svou rozmařilostí šviháka a ohromnou zadlužeností. Nikdo ale, dokonce ani jeho nepřátelé, kterých bylo mnoho, nedokázali popřít jeho talent. Kouzlo se v něm mísilo s bezohledností, šviháctvím s rozhodností, a vše společně silně účinkovalo. Ačkoli se co do zdrojů či slávy zřetelně nevyrovnal Krassovi, natož pak Pompeiovi, dokázal Caesar těmto dvěma mužům nabídnout pevné třímání oficiálních otěží moci. V roce 59 měl sloužit jako jeden ze dvou zvolených konzulů republiky. Se společnou podporou Pompeiovou a Krassovou a díky vlastní nevýslovné chladnokrevnosti a rozhodnosti dokázal – i když to bylo nezákonné – neutralizovat svého konzulského kolegu. Konzulát se tak stal v podstatě konzulátem „Juliovým a Caesarovým“.¹⁸ On a jeho dva spojenci pak mohli silou prosadit celý seznam legislativních opatření. Pompeius, Krassus a Caesar: bylo pravděpodobné, že všichni budou ze svého tříhlavého partnerství úžasně profitovat.

A to se také stalo. Následné generace měly ve zrodu „triumvirátu“ spatřovat událost jak osudnou, tak zlověstnou, „zrod komplotu, který

se měl zmocnit republiky“.¹⁹ Ve skutečnosti tito tři dynastové nedělali nic jiného než to, co těžké váhy politiky horečně konaly po staletí. V Římě to vždycky fungovalo tak, že se uzavírala spojení a odrovnávali rivalové. Konzulát Julia a Caesara nicméně skutečně představoval osudový milník v jeho historii. Když Caesarova ochranka vylila vědro výkalů na konkurenčního konzula, zbila jeho liktory a násilím donutila toho ubohého muže, aby se v podstatě stáhnul do ústraní, věstilo to rok nezákonností tak křiklavých, že na ně žádný konzervativce nikdy nezapomněl, ani je neodpustil. To, že všechna silou prosazená opatření sloužila zájmům Caesarových dvou spojenců stejně jako Caesarovi samotnému, nezabránilo tomu, aby byl z toho všeho viněn především samotný konzul. Jeho nepřátelé byli vnitřně rozhodnuti usilovat o jeho zničení. Caesar byl, neméně zaníceně, rozhodnut usilovat o svou velikost a slávu.

Bylo tedy pochopitelné, že si ještě v době, kdy byl konzulem, dopředu obstaral nejúžasnější možnou pojistku: post správce ohromně velkého území. Na jaře roku 58 Caesar zamířil na sever, aby se ujal vedení v celých třech provinciích: jedné na Balkáně, jedné přímo na severní hranici Itálie a jedné na vzdálenější straně Alp, v jižní Galii. Zde se mohl cítit v bezpečí před svými nepřáteli. Bylo zakázáno, aby byl jakýkoli volený úředník římského lidu postaven před soud – a Caesarovo funkční období jakožto místodržitele provincií bylo stanoveno na ústavně nehorázných pět let. Postupně se ukázalo, že nakonec bude trvat dvakrát déle.

I když byl Caesar jen méně významným partnerem Pompeia a Krassa, ani jednomu z nich se nepodařilo posílit jejich spojení slibnějším způsobem než právě novému místodržiteli Galie. Deset let dlouhá imunita před trestním stíháním byla jen začátkem. Stejně nedozírnou cenu měly příležitosti, které tento post skýtal v oblasti honu za slávou. Za Alpami a hranicemi římské moci se rozkládala divočina nazývaná *Gallia Comata*, „Dlouhovlasá Galie“. Zde přebývaly početné hordy barbarů: polonahých válečníků s vlasy jako ostny, kteří naráželi hlavy svých nepřátel na kůly a prolévali si hrdlo lihovinami. Po celá století ztělesňovali nejtemnější noční můru republiky; ale Caesar – kurážně, skvěle a ilegálně – se hned po svém příjezdu do Galie snažil tuto chátru porazit. Jeho tažení byla zničující. Zahynul při nich prý milion lidí. Po celé desetiletí tekla po celé Galii krev a stou-

pal nad ní kouř. Na konci Caesarova funkčního období na postu místodržitele byly všechny kmeny od Rýna až k oceánu zlomeny jeho mečem. Dokonce i Germáni a Britanové, divoši z okraje světa, jejichž chrabrost byla jak příslovečná, tak exotická, se naučili respektovat římské zbraně. Mezitím rozechvívala Caesarovy spoluobčany v hlavním městě okázalá štědrost nového hrdiny a senzační zprávy o jeho skutcích. Samotný Caesar, bohatý na slávu i kořist, se zástupy bojem zocelených legií v zádech, si do roku 50 př. n. l. získal *auctoritas*, jaká mohla konkurovat Pompeiovi. Jeho nepřátelé v senátu, kteří odpočítávali dny zbývající do chvíle, kdy konečně post místodržitele opustí, věděli více než kdy předtím, že si svou příležitost nemohou nechat ujít.

Pro Caesara, dobyvatele Galie, byla představa, že by jej skupina trapslíků vláčela po soudech, nepříjemná. Než aby strpěl takovouto potupu, bylo jeho záměrem hladce přejít od správy provincií do druhého funkčního období konzula. Aby toho ale dosáhl, potřeboval spojence – a během jeho nepřítomnosti v Římě se mnohé změnilo. Triumvirát byl silný jen do té doby, dokud měl tři nohy – a v roce 50 př. n. l. byla jedna z těchto nohou již ztracena. O čtyři roky dříve se totiž Krassus vydal do Sýrie. Zoufale toužil kráčet po cestě, jejímiž průkopníky byli Pompeius a Caesar, a zajistil si proto post velitele v tažení proti Parthům, jedinému národu Blízkého východu, který si stále troufal vzdorovat římské hegemonii. Výprava slibovala kořist natolik úžasnou, aby uspokojila i člověka, který byl v Římě nejnechvalněji proslulý svou hamižností. Parthové vládli říši, která byla pohádkově bohatá. Sahala od Indického oceánu, onoho „moře perly rodícího“,²⁰ k výšinám Persie, kde – jak sdělovaly důvěrné zprávy – se tyčila hora vytvořená výhradně ze zlata, a k Mezopotámii, kde na zaplněných tržištích byl k mání nevýslovný luxus – hedvábí, parfémy a vonné poháry.

Parthové bohužel nebyli jen bohatí, ale také zákešní. Než aby stáli a bojovali, raději stříleli šípy z koňských sedel a opakovaně se přitom otáčeli a couvali. Invazní vojsko, těžkopádné a upocené, zjistilo, že je proti takovéto zženštilé taktice bezmocné. V roce 53 př. n. l. uvízl Krassus s třiceti tisíci muži v pasti na rozpálené planině u mezopotámského příhraničního města Karrhy a celé jeho vojsko zde bylo zničeno. Orli, stříbrné zpodobnění posvátných ptáků Jupiterových, kteří sloužili každé legii jako její symbol a ozdoba její standarty, padli do

nepřátelských rukou. Spolu s Krassovou hlavou skončili jako trofeje na parthském dvoře. Jak se ukázalo, odvážit se nemuselo vždycky znamenat zvítězit.

Pokud šlo o Řím, byly škody, které mu porážka u Karrh přivodila, ještě vážnější, než se zpočátku zdálo. Byla zasazena rána, jež ohrožovala stabilitu celé republiky. Jelikož byl Krassus mrtev, zúžil se v nebezpečné chvíli okruh hráčů ve velké hře římské politiky. Nebyli to jen konzervativci, rozhodnutí zachovat materii fungování státu a jeho tradic, kdo se cítil být ohrožen brilantností Caesarových úspěchů. Totéž platilo také pro jeho partnera z triumvirátu, Pompeia Velikého. Tak jak Caesar a jeho nepřátelé v Římě manévrovali ve stále zoufalejší snaze získat výhodu, zároveň si navzájem konkurovali ve snaze získat si podporu princepta. To sice lahodilo ješitnosti tohoto velkého muže, ale zároveň způsobovalo, že on sám se cítil být mírně upozadovaný. Caesar, nebo Caesarovi nepřátelé: podmínky této nejmučivější volby, kterou musel kdy Pompeius učinit, mu stanovil jeho někdejší, méně významný partner. Z toho důvodu byla roztržka mezi těmito dvěma muži při konečném zúčtování nevyhnutelná. V prosinci roku 50 př. n. l. jeden ze dvou konzulů zvolených pro tento rok odcestoval z Říma do Pompeiova venkovského sídla, tam Pompeiovi předal meč a vyzval ho, aby jej pozdvihl proti Caesarovi na obranu republiky. Pompeius odpověděl, že tak učiní – „není-li lepší řešení“.²¹ Samotná tato odpověď pomohla zajistit, že lepší řešení nebylo. Když Caesar dostal na vybranou, zda se podřídí zákonu a vzdá se svých velitelských pravomocí, anebo bude pevně stát za svým, bránit svou *auctoritas* a za tím účelem vyhlásí občanskou válku, sotva zaváhal. Dne 10. ledna roku 49 př. n. l. on a jedna z jeho legií překročili Rubikon, říčku, která vyznačovala hranici jeho provincie v Itálii. Kostky byly vrženy. „Vláda se zbraněmi štěpí a úděl mocného lidu, který ovládá moře i zemi a vůbec svět celý, dva vládce nemůže pojmut.“²²

Vyčkávání na hrdinu

Přirozený sklon římského lidu zabíjet, který mu nejprve zajistil jeho celosvětovou nadvládu, se nyní utrhl ze řetězu a obrátil se proti němu samému. Legie bojovala s legií „a samotný svět byl zmrzačený“.²³ Válka, kterou zahájilo Caesarovo překročení Rubikonu, měla trvat víc

než čtyři roky a postupně se přehnat z jednoho konce Středomoří na druhý. Ani porážka Pompeia v otevřeném střetnutí a jeho následná vražda a stětí na útěku před vítězným protivníkem nedokázala konflikt ukončit. Od Afriky po Hispánii pokračovalo zabíjení. Pompeius, jehož „na břehu leží jen veliká mrtvola“,²⁴ byl jen nejvýznamnějším z četných lidí, jejichž těla byla odevzdána prachu ciziny. Dědictví v podobě tradic a zákonů, které kdysi římský lid spojovalo a dodávalo mu jednotný, sdílený cíl, neznamenal vůbec nic pro vojáky. Jejich touha po odměně byla nyní vedena nikoli starobylými představami o společném dobru, ale velitelem, který jel v jejich čele. Zajatci byli svrháváni z hradeb, anebo jim byly utínány ruce. Mrtvol čerstvě zabitých Římanů používali jiní Římané k výstavbě obranných valů. Legionáři, jako kdyby byli pouhými Galy, napichovali hlavy svých krajanů na kopí. Takovouto zkouškou procházely nyní občanské vazby.

To, že by se jedna vlčí smečka měla pustit do trhání druhé, nepřišlo nijak překvapivé těm, na jejichž území tyto smečky štěkaly a vrčely. Obyvatelé provincií měli již dávno vlastní náhled na původ svých pánů. Lépe než samotní dědicové Romulovi chápali, co to znamená být vlčím plemenem. Příběhy, které vždycky bývaly pro Římany zdrojem hrdosti, se začínaly jevit v jiném světle, když byly nazírány očima podmaněných. Nepřátelské překrucování ve stále větší míře očerňovalo tradice spjaté se zrodem Římanů. Říkalo se, že když stál Romulus na Palatinu, neviděl orly, ale supy, kteří mířili na mrchožroutskou hostinu; že první Římané byli „barbaři a tuláci“;²⁵ že Remus ani tolik nenabídl svůj vlastní život pro dobro města, ale byl spíš zavražděn svým bratrem. „Co za lidi jsou pak Římané?“²⁶ Tato otázka, dlouho kladená těmi, kteří Římany nenáviděli a báli se jich, byla jednou z otázek, na něž sami Římané neodkázali dát sebejistou odpověď. Co když mají jejich nepřátelé pravdu? Co když Romulus skutečně zavraždil svého bratra? Co když je osudem Římanů opakovat prvotní zločin jejich zakladatele tak dlouho, dokud nebude uspokojen hněv bohů a celý svět neutone v krvi? Bratrovražda se koneckonců nedala snadno odčinit. To věděli dokonce i vojáci otupělí léty konfliktů. Na jaře roku 45 př. n. l., když Caesar postupoval přes planiny jižní Hispánie, aby se střetnul s poslední armádou, která mu na bitevním poli stále vzdorovala, jeho muži zajali jednoho z nepřátel. Zajatec, jak vyšlo najevo, předtím zabil vlastního bratra. Tento zločin vyvolal u vojáků takový odpor, že dotyčného ut-

loukli holemi. O den později, během vítězství, které nakonec považoval za rozhodující, Caesar přivodil takové krveprolití svých protivníků, že na bojišti zůstalo jako potrava pro mouchy ležet třicet tisíc jeho spoluobčanů.

Zkáza, která Řím postihla, se ale nedala měřit jen počtem obětí. Ne-výslovné škody byly napáchány také na životně důležitých orgánech státu. Sám Caesar, který byl skrz naskrz nesentimentální povahy, to dokázal rozpoznat zřetelněji než kdokoli jiný. Republika, vysmíval se v jedné nediskrétní chvíli, byla „pouhý název – bez těla a tvaru“.²⁷ I když se stal nezpochybnitelným pánem římského světa, pořád musel našlapovat opatrně. Nebylo nijak těžké urazit útlocit jeho spoluobčanů. Mnozí se v tomto bouřemi zmítaném věku drželi jistoty, kterou jim skýtalo jejich dědictví z minulosti, tak jako se tonoucí drží věcí, jež plavou na hladině.

Po svém návratu do Říma z krvavých hispánských bojišť se Caesar dle očekávání rozhodl řešit tento problém penězi. Lákal římský lid okázalými zábavami a sliby velkolepých projektů. Pořádaly se veřejné hostiny, na nichž byly tisíce a tisíce občanů bohatě obdarovávány vínem a jídlem; nocí se vlekla kolona slonů, na jejichž hřbetech plály pochodně; byl vypracován plán na přesměrování Tibery. Caesar zároveň pracoval na tom, aby si okázalým odpouštěním usmířil své nepřátele v senátu, kteří se nedali tak snadno koupit. Jeho ochota promíjet protivníkům, podporovat je v usilování o úřady, lichotit jim vojenskými posty byla podivuhodnou záležitostí dokonce i pro jeho nejzahořklejší nepřátele. Velkomyslně nařídil obnovit tytéž Pompeiovy sochy, které byly předtím jeho stoupenci svrženy a rozbity.

V projevech milosrdenství však byl přítomen závan čehosi, co způsobovalo, že lidé, kteří mu byli společensky rovni, ho nesnášeli a nemohli ho vystát. Byl možná milosrdný – ale milosrdnost byla ctností, která se očekávala od pána. Caesar necítil potřebu se omlouvat za svou nadvládu. Pronikavá inteligence se v něm kombinovala s návyky vypěstovanými dlouhým obdobím úspěchů a velení a přesvědčovala ho, že jediné on zná řešení toho, co se jinak zdálo být neřešitelnou krizí. Tradice republiky, prodchnuté přesvědčením, že žádný občan by neměl usilovat o trvalou nadvládu nad svými spoluobčany, se s tímto přesvědčením zřetelně těžko srovnávaly. Caesar si nevydobył moc nad Římem jenom proto, aby se o ni dělil s muži, jimiž opovrhoval. V souladu s tím se sna-

žil zakrýt to, co by se jinak mohlo zdát nepokrytě despotickým, a zároveň dělal to, co tvůrci římské politiky, ať už byli jakkoli radikální či odvážní, bez výjimky dělávali, když čelili nějaké výzvě: hleděl směrem k minulosti. Tam, trouchnivější ve starodávné truhlici republiky, se dal nalézt precedent, který potenciálně dobře vyhovoval Caesarovým potřebám. Ustanovení, které určitému občanovi umožňovalo vykonávat nejvyšší moc nad římským lidem v době krize, totiž skutečně existovalo. Diktátor, tak se tento post nazýval. Caesar tento úřad náležitě oprášil. Bylo potřeba jen jediné úpravy, aby Caesar úřad diktátora přizpůsobil svým potřebám: starodávná pojistka, jež ustanovovala, že žádnému občanu nesmí být tento úřad svěřen na víc než šest měsíců, musela pocho-pitelně zmizet. Ještě před svým odjezdem do Hispánie, byl Caesar na tento post jmenován na deset let. Počátkem února roku 44 si ještě polepšil. Výnosem senátu byl jmenován „doživotním diktátorem“.

To byl pro občany, kteří doufali, že by mohly být obnoveny starodávné ctnosti jejich národa a zahojeny rány občanské války, neblahý a děsivý okamžik. Caesarův nový úřad byl možná funkční – ale přesně to nevěštilo nic dobrého. Ne jen lidé Caesarovi společensky rovní, jejichž vyhlídky na dosažení těchto politických výšin byly nyní definitivně zablokovány až do doby Caesarovy smrti nebo jeho odstranění, považovali tento krok za neblahý. Z věčné diktatury koneckonců vyplývala věčná krize. „Římský lid, jemuž nesmrtelní popřáli vládou nad světem, zotročen? Nemožné!“²⁸ Přesto to ale zjevně možné bylo. Přízeň bohů byla ztracena. Zlatá vlákna, která spojovala přítomnost s minulostí, zprerhána. Prozřetelnost, která Římu přinesla jeho velikost, se nyní náhle zdála být nepodstatná a iluzorní a samotné město, centrum říše, jako by se zmenšilo. Věčná diktatura upírala římskému lidu to, co už od doby, kdy Romulus poprvé vylezl na Palatin, bylo jeho přirozeným právem: sebedůvěru.

Dokonce i samotný Caesar byl možná obětí jisté úzkosti. Ať už se naučil jakkoli pohrdat republikou a jejími tradicemi, neopovrhoval aurou úžasnosti, která jeho město obklopovala. Stranou budovy senátu a pestrých davů na Foru využil bohatství, které ukořistil v Galii, k výstavbě uzoučkého druhého fóra. A zde, uprostřed této nejmodernější zástavby ve městě, otevřel bránu do bájně prehistorie Říma. Chrám obložený nejblyštivějším mramorem, budova, která ve svém lesku zachycovala neodbytné prehistorické odrazy. Kdysi, před dobou republiky

i království, a dokonce i před Remem a Romulem, žil jeden trojský princ; a tento trojský princ byl synem Venuše, bohyně lásky. Aeneovi, jak se slušelo na muže s nesmrtelnou krví v žilách, předurčili bohové vskutku úžasný osud. Když Troja po desetiletém obléhání nakonec padla do rukou Řekům a skončila v plamenech, Aenea to nezastrašilo. Vyzdvihl svého starého otce, někdejšího milence Venuše, na svá ramena, dal dohromady dav jiných uprchlíků a unikl z hořícího města. Nakonec, po četných dobrodružstvích, on a jeho skupina trojských dobrodruhů přistáli v Itálii. Zde zapustili nové kořeny. Matka Rema a Romula byla právě Aeneovým potomkem. To znamenalo, že i Římané se považovali za jeho potomky – za „potomky Aeneovy“.²⁹ Caesarův nový chrám, zasvěcený božské matce tohoto trojského prince, byl pro jeho zbité a demoralizované krajany příležitostí, aby našli jistotu, pokud šlo o jejich úžasný rodokmen.

Bylo to ale rovněž něco víc. Venuše byla podle Caesarova názoru jeho pradávnu matkou – jeho *genetrix*. Jeho rodina, Juliovci, tvrdili, že jsou jejími přímými pokrevnými potomky. Aeneův syn, uváděli, se jmenoval Julius: genealogický detail, který dosti pochopitelně považovali za výmluvný. Jiní si tak jistí nebyli. I ti, kteří to otevřeně nezpochybňovali, považovali věc za nerozřešitelnou. „Kdo by totiž najisto tvrdil věc tak starou?“³⁰ Samotný Caesar však, pokud šlo o jeho chrám Venuše Genetrix, nepřipouštěl žádné diskuse. Římané byli vyvoleným národem – a on nejdokonalejším Římanem ze všech.

To, že Caesar byl skutečně člověkem, jehož nadání předčilo „úzké hranice společné člověku“³¹ a jehož energie, třebaže monstrózní, se vyznačovala téměř božskou mocí, bylo pravdou tak samozřejmou, že se to neodvažovali popírat ani jeho nejzatvrzelejší nepřátelé. Chrám bohyně Genetrix, který nastavoval zrcadlo Caesarovi samotnému i zmizelému věku, kdy se bohové milovali se smrtelníky, zvláštním způsobem stíral hranice mezi těmito dvěma fenomény. Když jste přistoupili ke schodům chrámu, stála tam, vedle dvou ustavičně šplouchajících fontán, bronzová socha Caesarova koně.* Na tohoto pozoruhodného tvora, jehož přední kopyta se přesně podobala rukám člověka, mohl vylézt jen hrдина – neboť kůň by dozajista „odmítl dovolit komukoli jinému, aby na

* Socha byla původně sochou Alexandrova koně. Caesar ji do Říma přivezl z Řecka a nahradil Alexandrovu hlavu hlavou vlastní.

něm jezdil“.³² Uvnitř chrámu se pak uprostřed stínů třpytil další impozantní aspekt Caesarovy kariéry. Již v roce 48, uprostřed občanské války, se Caesar setkal s vládkyní jediné řecké monarchie, které republika dovolovala existovat ve formální, i když oslabené nezávislosti: Kleopatrou, královnou Egypta. Caesar, jenž nikdy nepatřil k těm, kteří by koukali darovanému koni na zuby, ji okamžitě přivedl do jiného stavu. Na tento skutek, jenž sloužil jeho nepřátelům jako nevyčerpatelný zdroj lascivního chichotu, vrhal nyní chrám náležitě světlo slávy. To byl důvod, proč se v chrámu Venuše Genetrix nacházela kromě sochy samotné bohyně také pozlacená bronzová socha Kleopatry. Podobně jako žil Aeneas, otec římského lidu, ve věku, kdy hrdinové souložili uprostřed zvratů velkých válek a mezi troskami národů s královnami, platilo totéž, jak se ukazovalo, o současnicích Caesarových. Ačkoli byl Caesar diktátorem, považoval se za něco víc. Jeho pohrdání republikou ho podle jeho názoru činilo jediné více, nikoli méně, starobylým. Upevňovalo ho to v pozici hrdiny starodávného eposu.

Dne 15. února, několik dní po Caesarově jmenování „doživotním diktátorem“, se objevila dokonalá příležitost k tomu, aby podrobil svou domýšlivost zkoušce. Šlo o důležité datum, jak veselé, tak strašidelné. Byl to asi nejnapínavější den římského kalendáře, neboť oslavy tohoto svátku se vyznačovaly tím, že jej sledovali i mrtví, kteří vstávali z hrobů a potulovali se po ulicích. Davy se v tento den srocovaly již brzy. Lidé se tlačili na Foru anebo se shromažďovali na vzdálenější straně Palatinu, pod jeskyní, kde byli Remus a Romulus před pradávnými časy kojeni vlčicí. Tato jeskyně se nazývala „Luperkál“.* Ve vchodu do jeskyně stáli pod větvemi posvátného fíkovníku olejem pomazaní muži známí jako luperkové. Byli úplně nazí kromě bederní roušky z kozlí kůže a třásli se v zimním větru. Z kozlí kůže byly vyrobeny také pásky, které třímali ve svých rukou. Ty způsobovaly, že se ženy v davu, z nichž některé byly do pasu svlečené, bez výjimky začervenaly, pokud spatřily, že se jimi mává jejich směrem. Samozřejmě bylo třeba jisté tělesné konstituce k tomu, aby člověk mohl být oděn jen v bederní roušce – a zejména v únoru. Většinu luperků tedy dost určitě tvořili urostlí mladí muži. Ale neplatilo to o všech. Jednomu

* Varro, nejučenější z římských badatelů, vysvětloval, že vlčici je třeba ztotožňovat s bohyní jménem Luperka. „*Lupa pepercit*“ v latině znamená „vlčice je zachránila“.

z nich bylo skoro čtyřicet – a nebyl to nikdo menší než konzul. Pohled na úředníka římského lidu „nahého, naolejovaného a opilého“³³ stačil na to, aby šokoval všechny, kteří se strchovali o úctyhodnost republiky. Ne snad že by na samotném konzulovi nějak zvlášť záleželo. Marcus Antonius s oblibou provokoval upjaté občany. I ve středním věku byl urostlý a pohledný a rád se dobře bavil. Důležitější ale bylo, že svým zkušeným okem dokázal rozpoznat vítěze. Antonius tak dobře sloužil Caesarovi v Galii a za občanské války, že se vypracoval až do pozice diktátorova pobočníka. Nyní mu měl prokázat jinou službu. Antonius věděl, že Caesar čeká na druhé straně Palatinu – že sedí na zlatém trůnu na Foru. Nebylo tedy času nazbyt. Všechno bylo nachystané. Kozlové byli obětováni a spolu s nimi jeden pes. Jejich krev byla rozetřena na čela dvou mladých hochů a pak okamžitě smyta; ti dva mladí hoši, tak jak bylo jejich povinností, propukli v divoký smích. Čas vyrazit. Čas slavit luperkálíe.

Když muži ve svých sporých bederních rouškách vyrazili od Luperkálu do všech směrů a začali obíhat výběžky Palatinu, nabralo jejich počínání kurz, který je vrhal hlouběji do záhadné minulosti jejich města. Při svém běhu totiž šlehali polonahé ženy a do svých pásků z kozlí kůže dávali takovou sílu, že se na podlitinách objevovaly krůpěje krve. Luperkové si počínali v souladu s pokynem, který před dvěma staletími vydala věštitelka. „Do vás, italské matky, ať vstoupí posvátný kozel!“³⁴ Kdyby se tak nestalo, hrozilo každému těhotenství, že skončí porodem mrtvé narozeného dítěte. To proto se při luperkáliích ženy často nechávaly dobrovolně bičovat. Lepší rozbitá kůže než průnik kozla jiného druhu. Přesto však byly luperkálíe mnohem starší než ona věštba. Když luperkové vbíhali na Forum, zamířili k druhému fíkovníku, tomu, který vyznačoval politické centrum města. Otevřené prostranství, kde se římský lid v minulosti tradičně shromažďoval, se nazývalo *Comitium*. Zde stála budova senátu a zde bylo, při založení republiky, poprvé vystavěno pódium pro řečníky, zvané *Rostra*. Již tehdy ale bylo toto prostranství pohádkově staré. Existovali lidé, kteří tvrdili, že onen fíkovník, jenž stál vedle řečniště, je přesně tím fíkovníkem, pod kterým Rema a Romula kojila vlčice, kouzelně sem přesazeným z Palatinu nějakým čarodějem v dobách králů. Tato zmatenost byla výstižná. Vzpomínky, které měl římský lid na svou minulost, byly směsicí paradoxů. Nyní, když luperkové běželi se svými pásky z kozlí

kůže od jednoho fíkovníku k druhému, byly tytéž paradoxy vzrušujícím způsobem ožívány. Kdo mohl říct, co se stane v den, kdy se lidské mísilo s vlčím, živočišné s nadpřirozeným, úzkostí sužovaný Řím Caesarovy diktatury s přízračným městem králů?

Antonius, který běžel se zbytkem luperků po délce Fora, se zastavil před *Comitiem*. Zde se předtím horečně činili Caesarovi dělníci. Budova senátu, která shořela během nepokojů před osmi lety, byla pořád zakryta lešením. Další památky, mnohé z nich úžasně staré, byly srovnány se zemí, aby uvolnily místo pro blyštivou rovnou dlažbu. Řečníště, zbořené spolu se spoustou jiných věcí, bylo zcela přestavěno a opatřeno moderním polychromovaným obložením. Toto bylo místo, kde – když tam Antonius dospěl – seděl Caesar a vyčkával. Bylo příhodné, aby diktátor římského lidu předsedal luperkáliím z trůnu, jenž se nacházel uprostřed staveniště a lesklého mramoru. Šlo o veřejný výraz jeho odhodlání renovovat stát. To samozřejmě neznamenalo, že jej hodlá vybudovat na zcela nových základech – přesně naopak. Jaký den byl vhodnější než luperkálie, kdy římsští mladíci běhali jako vlci, aby se římskému lidu připomnělo, že kořeny jeho historie jsou neskonale starobylejší než republika? Na důkaz toho přišel Caesar na slavnost oblečený ve starodávném kostýmu římských králů: purpurová tóga a boty do půl lýtek z atraktivní červené kůže. A teď se Antonius, který dospěl až ke *Comitiu*, zastavil přímo před diktátorem, vystoupil na řečníště a ukázal vše, co bylo třeba k tomu, aby byl tento soubor úplný – nejvyšší symbol monarchie, korunu ovínutou vavřínem.

Někteří lidé přivítali toto gesto rozpačitým potleskem. Jinak bylo všude hrobové ticho. Pak Caesar, po krátké pauze, odsunul diadém pryč – a Forum se rozezvučelo bouřlivým provoláváním slávy.

Antonius znovu vnucoval královskou korunu diktátorovi; a ten ji znovu odmítl. „Zkouška byla zjevným odmítnutím.“³⁵ A Caesar, který vstal, nařídil, aby byl diadém darován Jupiterovi – „neboť Řím neměl mít dalšího krále“.³⁶

Měl pravdu. Navzdory hmatatelným nedostatkům jejich zbitého politického řádu a navzdory četným pohromám, které z republiky udělaly rozbitou, krvácející záležitost, římský lid nemínil nikdy dovolit žádnému smrtelníkovi, aby mu vládl jako král. Stále platilo, že o tom „nemohl ... ani slyšet“.³⁷ Caesar si tím, že si nárokoval post doživotního diktátora, a tak naprosto zastínil ostatní senátory, podepsal

rozsudek smrti. Přesně jeden měsíc po oslavě luperkálií, 15. března, neboli na březnové idy, padl Caesar pod smrští dýk na schůzi senátu. Vůdce spiknutí a jeho svědomím byl Brutus, potomek muže, který vyhnal krále Tarkvinia a skoncoval s monarchií. Brutus a další vrazi, kteří spolu s ním ve jménu svobody zabili Caesara, skálopevně věřili tomu, že Caesarova smrt bude stačit na záchranu republiky. Jiní, prozíravější, si zoufali. Báli se, že Caesarova vražda nic nevyřeší. „Pokud člověk jeho geniality nedokázal najít východisko,“ zeptal se jeden takový analytik, „kdo ho najde teď?“³⁸ Co když krize nemá řešení? Co když je konec se samotným Římem?

A možná víc než jen s Římem. V těch nervózních dnech a týdnech, které následovaly po Caesarově zavraždění, byly na obloze vidět důkazy svědčící o zjevně kosmické zkáze. Ve dne se začalo stmívat. Slunce se ztratilo za fialovým příšeřím. Někteří, jako například Antonius, se domnívali, že slunce v hrůze odvrací svůj zrak „od ohavné křivdy spáchané na Caesarovi“.³⁹ Jiní se, což bylo ještě více skličující, báli odplaty za zločiny celého věku a nástupu věčné noci. Tyto obavy ještě více zesílily, když se na obloze objevila kometa, která zde plála sedm dní v řadě.* Co to znamenalo? Znovu tu existovaly rozmanité názory. Již bezprostředně po Caesarově smrti mu davy rozzlobených a po něm truchlících Římanů postavily na Foru oltář. A nyní, když ona ohnivá hvězda brázdila oblohu, nabývalo na váze přesvědčení, že duše zabitého diktátora stoupá k nebesům, „aby zde byla přijata mezi duchy nesmrtelných bohů“.⁴⁰ Jiní ale zůstávali nepřesvědčeni. Komety věstily koneckonců zkázu. Předpověditelé budoucnosti, cvičení v interpretaci takovýchto divů, nepochybovali o tom, že je dááno strašlivě závažné znamení. Končí jeden věk, svět se blíží ke svému zániku. Jeden z věstců i přes důrazné varování, že se lidstvo nesmí v plné míře dozvědět o hrůzách, které se rychle blíží, své prognózy vyslovil a na místě padl mrtev.

Mezitím v Římě, v táborech legionářů a ve městech po celém impériu tvrdí muži pronášeli hezká slova a soustavně plánovali válku.

A vznešenými městy znělo noc co noc zlověstné vlčí vytí.

* Minimálně devět pramenů, které se o této kometě zmiňují, ji datuje do týdne pohřebních her na počest mrtvého Caesara – což by, pokud to byla pravda, nezměrným způsobem umocňovalo její význam.

2.

ZPÁTKY DO BUDOUCNOSTI

Přívál mužských záležitostí

Půl druhého desetiletí předtím, než duše zavražděného Caesara zazářila na obloze Říma, se na konci ledna narodila dívka, která byla osudem předurčena, aby se stala bohyní.¹ Dokonce i v matčině lůně na ni nesmrtelní pozorně dohlíželi. Těhotenství bylo nebezpečnou záležitostí. Jenom nadpřirozený dohled dokázal garantovat úspěch. Už od samotného okamžiku početí rostlo toto nenarozené dítě pod ochranou božstev. A když nakonec vyšlo na svět z dřepící matky, do vzduchu je vyzdvihla porodní bába, omyla z něj krev a pak mu dala poprvé okusit mléka, různé bohyně byly pořád po ruce, aby sledovaly jeho pokroky: Levana, Rumina, Potina.*

Bohové ale nebyli jediní, kdo rozhodoval o tom, jestli toto novorozeně přežije. „Deset měsíců dlouhých [matce] přineslo trápení dosti“² – a nyní se děvčátko předávalo do moci otce. Římanem se člověk nenarodil; Říman byl z člověka vytvářen. Novorozeně v prvním týdnu života bylo věcí beze jména a bez práv, „spíš rostlina než lidská bytost“, a to až do ztráty pupeční šňůry.³ Bude-li dívenka v této době přijata za dceru, anebo odložena, aby bez péče zemřela, bylo rozhodnutím jen a pouze jejího otce. Žádný muž na světě neměl takovou moc nad svým potomkem jako Říman.** Absolutní moc upíranou konzulům děti naprosto přirozeně postupovaly otcí. Syn mohl dospět, oženit se,

* Jméno bohyně Levany je odvozeno z latinského slova pro „zdvihnutí“, *levare*. Tato bohyně řídila vyzdvihnutí dítěte porodní bábou po porodu.

** Ačkoli, jak byli samotní Římané velkomyslně připraveni uznat, Galatští byli druzí, těsně za nimi.

vydobýt si nejvyšší slávu a pocty, a přesto zůstat v „moci otce“, latinsky nazývané *patria potestas*. Otcova moc nad jeho dítětem byla doslova mocí nad životem a smrtí. To však neznamenovalo, že by byla nějak široce uplatňována. Přesně naopak. Absolutní moc se v římském ideálu rodičovství kombinovala s milosrdností, trpělivostí a oddaností. „Který otec koneckonců spěchá s utínáním svých vlastních údů?“⁴ Dokonce i odstranění nechtěného novorozence, ačkoli bylo naprosto legálním činem, bývalo obvykle zahaleno tajemstvím. Vypovídalo o chudobě, cizoložství nebo možná znetvořenosti dítěte. Bez výjimky však bylo záležitostí ostudnou.

Onoho ledna však k žádnému odmítnutí dítěte nedošlo. Osm dní po svém narození dostala dívka při obřadu, který v sobě kombinoval vážné rituály očištění s radostnými oslavami, konečně jméno: Livia Drusilla.* Její otec si v klidu mohl dovolit ji vychovávat. Marcus Livius Drusus Klaudianus se pyšnil jménem, jež bylo v Římě významnější než jiná. Po svém vlastním otci, slavném zásadovém státníkovi, který byl ve své době nejslavnějším ochráncem chudých tohoto města, zdědil konexe, které sahaly po celé Itálii.⁵ Jméno „Livius Drusus“ mělo v době otřesů a občanské války značnou váhu. Nešlo ale o jediného člověka, jehož byla maličká Livia Drusilla dědičkou. V Římě, kde velká hra dynastického soupeření byla minimálně ve stejné míře spjata jak s vytvářením spojení, tak s potíráním rivalů, byla hojně využívanou taktikou adopce. Bylo naprosto legitimní, pokud syn obratného politika nebyl jeho synem vlastním, ale adoptivním – a takovým i byl Drusus Klaudianus. Odhalovalo to jeho poslední jméno. Ačkoli legálně byl synem Livia Drusa, neopustil památku rodu, do nějž se narodil. To, že se jmenoval „Klaudianus“, ho označovalo nejen za adoptovaného, ale též za potomka rodu, který byl v Římě nad jiné slavný a mocný.

Sláva Klaudiovců byla starodávná jako samotná republika. Attius Klausus, zakladatel této dynastie, se do Říma přistěhoval ze sabinských vrchů, z míst několik mil severně od města, a to pouhých pět let po vyhnání Tarkvinia Zpupného. O necelé desetiletí později se stal konzulem. Od té chvíle nepřestali Klaudiovci nikdy dominovat se-

* Chlapci, z důvodů, které i samotným Římanům připadaly záhadné, jméno dostávali až po devíti dnech.

znamům volených úředníků republiky. Celkem pětkrát se jim podařilo zastávat místo diktátora. Jméno nejoslavovanějšího Klaudiovce ze všech, inovátora a reformátora s železnou vůlí zvaného Appius Klaudius „Slepý“, bylo vtištěno i do samotných planin a údolí Itálie. V roce 312 př. n. l., v době, kdy se republika snažila zajistit si svou pořád ještě nejistou kontrolu nad poloostrovem, nařídil vystavět mohutnou cestu na jih od Říma. Tato silnice se po něm nazývala Via Appia a nakonec sahala až do Brundisia, slavného přístavu na patě italské boty, jenž sloužil jako brána na Východ. Právě výkvět tehdejšího stavitelství – přístaviště spojující Řím s jeho nejbohatšími provinciemi – podle zahraničních pozorovatelů nejlépe dokládal „velikost impéria.“⁶ Kdo byli Klaudiovci, že se s tím rozhodli nesouhlasit?

To, že měli nejslavnější cestu světa pojmenovanou po jednom svém předkovi, bylo v krvelačném boji o úřady, který tvořil podstatu politického života v Římě, reklamou nedozírné ceny. Schopnost Klaudiovců naklonit si římský lid byla impozantní a sama se obnovovala. Sláva ve válce a rozhazovačnost v míru zajišťovaly, že jejich jméno trvale zářilo. Attius Klausus, který přišel do Říma v prvním desetiletí republiky, s sebou přivedl velkou skupinu klientů a síla tohoto patronátu, jež během následujících století narůstala, přeměnila Klaudiovce ve stroj na produkování volebních vítězství, jakému se nic nevyrovnalo. Pavučiny vzájemných závazků propletených během generací. Ať už šlo o laskavost prokázanou rodině na vzestupu anebo o akvadukt postavený ve prospěch celého Říma, Klaudiovci měli vzácný talent předkládat nabídky, které jiní nedokázali odmítnout. Činilo je to „známými“ neboli latinsky *nobilis*. Muži skromnějšího původu, pro něž se urození lidé jako Klaudiovci stávali téměř nepřekonatelnou překážkou na jejich cestě vzhůru, mohli jen tiše soptit. Kouzlo nobility vyvolávalo ve stejné míře závist i nenávisť. „Jediné, co všichni ti narození v urozených rodinách musí dělat, aby jim římský lid udělil všemožné výhody, je spát.“⁷

To bylo ale trochu přehnané tvrzení. Pokud urozenost přinášela výhody, přinášela s sebou také ohromný tlak. Nikdo se nestal senátorem, natož pak konzulem, jenom proto, že na to měl od narození právo. Dokonce i Klaudiovci museli vyhrát volby. Chlapci, vychovávaní příběhy o Appiovi Klaudiovi, museli na sobě nutně cítit ono ohromné břemeno očekávání do nich vkládaných. A nejen chlapci. Také dívkám byla dů-

kladně vtoukána do hlavy povinnost vůči jejich předkům. Přirozeně nepřipadalo v úvahu, že by se ucházely o konzulát, velely armádě anebo stavěly silnici. Jako ženy neměly vůbec žádná politická práva. Ale i od nich se očekávalo, že budou mít aspirace. *Virtus* nebyla jen pro muže. Když dívka stála ve vstupní síni domu svého otce a viděla na zdech voskové masky svých předků s očními bulvami ze skla, pohledem bezvýrazným a neproniknutelným a s podivně živoucím výrazem, měla jistě pocit, že ji jejich příklad pronásleduje úplně stejně jako její bratry. Letopisy Klaudiovců byly naplněné slavnými skutky žen. Jedna z nich, panna oddaná službě bohyni Vestě, a tudíž nedotknutelná, srdnatě jezdila na válečném voze a chránila svého otce před nepřáteli, kteří se ho snažili strhnout dolů; jiná táhla jednou rukou člun proti proudu Tibery, aby takto impozantně prokázala, že „její čestnost je toho nejvíce starodávného druhu“.⁸ To, že bude muset stavět na odív svou ctnost, nebyla jediná věc, na kterou se Livia mohla v dospělosti těšit. Desetiletí před jejím narozením přinesla mírný posun v postavení urozených žen. Zatímco kdysi by se sňatkem dostaly do moci manžela, spadaly nyní ve stále větší míře pod *patria potestas*. Římanky byly primárně loajální k otcově rodové linii. Klaudiovská žena se vyznačovala onou ocelovou sebejistotou, která byla již dlouho mateřským znamením její rodiny, a jen zřídka se smířila s úlohou pouhé ozdoby. Místo aby pokorně plnila úlohu přívěsku svého manžela, byla obvykle sama politicky aktivní. Zatímco její bratři se naparovali či trápili na veřejné scéně, ona mohla být zákulisním hráčem. V centru dění se nacházela často více než mnozí senátoři. Od ženy vysokého postavení dostal jednou co proto i bývalý konzul, ale raději držel jazyk za zuby.*

V prvním desetiletí Liviina života autorita tohoto typu pořád hodně znamenala. Ohromné stíny, které vrhali Pompeius a Caesar, Klaudiovce ani v nejmenším nezastrašovaly, ale naopak v nich podněcovali oportunismus, který byl i na tehdejší měřítko považován za přemrštěný. Hlava rodiny, Appius Klaudius Pulcher, byl v hájení zájmů Klaudiovců nesmiřitelný a bezostyšný zároveň. Tento muž, přesvědčený, že pouze bohové si zasluhují jeho úctu, věnoval až posedlou po-

* Slavný řečník Cicero zmiňuje vulgární slova, kterých se mu dostalo od Servilie, jež byla jak bývalou milenkou Gaia Julia Caesara, tak matkou Marka Bruta, nejslavnějšího z Caesarových vrahů. „Kousal jsem se [raději] do jazyka,“ zaznamenává Cicero.

zornost věštám a vnitřností zvířat, zatímco ke svým spoluobčanům se choval s takovou arogancí a chamtivostí, že se stal synonymem pro obojí. Když byl v předvečer občanské války pověřen reformou senátu, vyhnal z něj spousty svých kolegů kvůli neřestem, jejichž byl, jak jeho rozzuření protivníci neváhali zdůraznit, on sám nejnechvalněji proslulým příkladem. Svou nestoudností se ale nemohl rovnat svému mladšímu bratrovi. Publius Klodius v sobě průlomovým způsobem kombinoval namyšlenost s demagogií a přinesl gangsterství do samotného srdce Říma. Příslušníci polovojskových jednotek, kteří mu byli vášnivě oddáni, posedávali na Foru, zastrašovali jeho rivaly, a jednou dokonce skandovali pomluvy na adresu Pompeiovy mužnosti. V době, kdy se Klodiovy pouliční gangy potulovaly po městě, jeho sestry se jako neposedné kočky vydávaly z manželství do manželství a využívaly svého kouzla ve prospěch rodinné věci. Nejstarší, tmavooká a úchvatná Klodia Mettelli, byla nesporně královnou římské elegance. Kombinace oddanosti a hrůzy, kterou ve svých obdivovatelích vzbuzovala, zajišťovala její rodině odpovídající pověst tváří v tvář Pompeiově nadvládě a sílicí moci Caesarově. „Když jsou dotčeni, nenávidí; když jsou rozzlobeni, ohánějí se kolem sebe; když jsou vyprovokováni, bojují.“⁹ I v atmosféře krize, která předcházela překročení Rubikonu, si moc Klaudiovců udržovala své hrozné kouzlo.

Za to ale bylo třeba zaplatit určitou cenu. V éře, které dominovali zbohatlíci vojevůdci, získala divokost, kterou Klaudiovci potřebovali, aby si udrželi své nadřazené postavení vydobyté svými předky, znepokojivý a skandální podtón. Odkaz, který ze všech sil bránili, musel nutně být jejich počínáním poskvřen. Pýchu Klaudiovců na jejich původ líčili jejich protivníci jako cosi celkově zlověstného: jako „starou a vrozenou hrdost ... a také krutost“.¹⁰ Starobylé Klaudiovce s kdysi bezúhonnou pověstí začali letopisci líčit v melodramatických barvách jako pachatele znásilnění a muže usilující o královský titul. Úspěchy byly dávány do kontrastu s monstrózními zločiny. Dlouho zapomenuté postavy spjaté se skandály nyní získávaly křiklavou proslulost. Proti zbožnému staviteli Appiovy silnice byl například postaven jeho vnuk, který nechal naházet do moře posvátná kuřata, když se na začátku námořní bitvy dozvěděl, že nechtějí žrát. „Nechtějí-li žrát, ať se aspoň napijí,“¹¹ vysmíval se a okamžitě přišel o svou flotilu. Pak tady byla jeho sestra, jejíž kočár se jednou prodíral hemžícími se davy

v ulicích Říma, a ona nahlas vykřikovala, že je škoda, že poblíž není její bratr, že by mohl ztratit další flotilu a trochu tak ulevit přeplněným ulicím. Drzé nestvůry tohoto typu se v době Klodia a jeho sester stále groteskněji vynořovaly ve fantazii veřejnosti. Nikdo nebyl s to popřít rozsah a míru klaudiovské chrabrosti. Nicméně ve stále větší míře formovali historii této rodiny její nepřátelé, kteří ji líčili jako kombinaci temnoty a světla. Na každého dobrodince římského lidu jako kdyby tu byl Klaudiovec, který všechno zašlapával a ničil.

Lepší namyšlenost než tuctovost, mohli by opáčit Klaudiovci. Ale když se ohnivá bouře občanské války nakonec v roce 49 prohnala i Římem, nedokázali si ani oni udržet svou tradiční nezávislost. Už tři roky před Caesarovým překročením Rubikonu byl Klodius zavražděn při rvačce na Appiově silnici. Appius Klaudius, rozpolcený mezi podporou Pompeia a Caesara, horečně hledal u bohů nějaké vodítko a pak své dilema rozřešil tím, že zemřel ještě dřív, než bylo možné zapojit se do boje. Liviin otec, který byl v době jejího narození přívržencem Caesara, měl hlavu skloněnou a tiše nepřál narůstající moci svého někdejšího patrona. Když byl diktátor zavražděn, Drusus Klaudianus tento čin veřejně schválil. Přesvědčení Caesarových vrahů, že vrátili časem posvěcený politický řád Říma zpátky na nohy, skoro jako kdyby bylo formulováno tak, aby oslovilo nějakého Klaudiovce. Doba však zůstávala zmatená. Nebesa byla koneckonců temná a na obloze plála kometa. Nic nemohlo být považováno za dané. Jen když budou dobře hospodařit s veškerými svými silami, mohli by Klaudiovci doufat, že se jim podaří znovu si vydobýt právoplatné místo v záležitostech římského lidu. Alespoň takto interpretoval situaci Drusus Klaudianus. V souladu s tím vytvořil plán. Provádá svou dceru.

Livia byla v této fázi víc než připravena na takový krok. Bylo jí koneckonců patnáct šestnáct let a čas jejího sňatku se blížil. Mnohé urozené dívky se vdávaly již ve dvanácti. Dcera na vdávání byla pro příslušníka nobility majetkem natolik nedozírné ceny, že nebylo možné dlouho odkládat její využití pro dynastické účely. Drusus Klaudianus ale raději nechtěl věci uspěchat. Jeho zrak se upíral na jednu velmi konkrétní kořist. Po mnoho generací tvořili potomci Appia Klaudia dvě samostatné větve. Jeden z jeho synů, Klaudius Pulcher, stál u zrodu linie, k níž patřil samotný Drusus Klaudianus a která v prvním desetiletí Liviina života tak fascinovala a zároveň děsila římský

lid. Potomci druhého syna, Klaudia Nerona, se vyznačovali celkově skromnějšími úspěchy. Poslední Nero, který zastával úřad konzula, tak činil v roce 202 př. n. l., v době, kdy Scipio pořád ještě horečně bojoval proti Kartagincům. Co kdyby se ale tyhle dvě linie znovu spojily? Stačí dát Livii neronovského manžela a výsledkem bude silná konsolidace klaudiovských zdrojů. Generace, v jejíchž žilách bude proudit smíšená krev Pulcherů a Neronů, bude generací opravdu mocnou. Je-li doba byla taková, jaká byla, stálo to určitě za pokus.

Vhodný Neronovec byl velkou shodou šťastných okolností právě po ruce. Tiberius Klaudius Nero byl o dvě desetiletí starší než Livia a měl důkladně nakročeno ke slibné kariéře. Dobře si užil občanské války. Správně rozpoznal Caesara jako vítěze, velel flotile, získal různé pocty a byl poslán řešit diktátorovy záležitosti do Galie. Nyní, když se vrátil do Říma, mu byla nabídnuta Liviina ruka. Tiberius Nero ji přijal. Spolu s ní přijal ještě něco jiného: politiku svého budoucího tchána. S pohrdáním vůči konzistentnosti, jež ukazovalo, že je opravdovým Klaudiovcem, tento muž, který se předtím hrál na výsluní Caesarovy přízně, po vraždě svého patrona chladnokrevně vstal a navrhl ocenit jeho vrahy. Tento obrat o sto osmdesát stupňů se jen okrajově týkal toho, zda samotná vražda byla správná či nikoli. Tiberius Nero tím vytvářel jistý mezník. Nejproslulejší římská rodina, která konečně vystoupila z Caesarova stínu, byla zpět. Budoucnost, podobně jako minulost, měla být utvářena jako klaudiovská.

Události ale již předbíhaly tyto naděje. Když služebné na rozkaz Liviiny matky pobíhaly kolem nevěsty a splétaly její vlasy do složité „věžaté koruny“, ¹² jak u římských nevěst velela tradice, v okolním světě se chystaly čerstvé a vraždou zavánějící novinky. O nich ženich, jenž ve své svítivé bílé tóze přicházel do domu své budoucí manželky, neměl ani tušení. Že by takové nebezpečí mohlo zasáhnout přímo do domova významného příslušníka nobility, bylo vyhlídkou přespříliš zlověstnou a strašlivou, aby o ní uvažoval. Dům i toho nejprostšího z Římanů se těšil ochraně bohů. Právě to Římana definovalo jako civilizovaného člověka, jako člověka s kořeny ve městě, kde žil. „Co je posvátnějšího než dům občana, bez ohledu na jeho třídu – co více chráněné veškerými druhy posvátné ochrany?“ ¹³

Dívka ve svůj svatební den sloužila jako značně uklidňující odpověď na tuto otázku. Šest ozdobných loken, do nichž byly Liviiny

vlasý spletený, jí dávalo vzezření panny, která přísahala, že bude sloužit Vestě, bohyni domácího krbu. Její závoj měl šafránovou barvu, aby odpovídal závoji, jež nosily kněžky Jupiterovy. Byl nabarvený specialisty, kteří k tomuto účelu užívali tyčinky krokusů. Ty používaly též ženy, které se chtěly stát matkami, jako pomůcku ke zvýšení plodnosti.¹⁴ Božsky schválená kombinace panenskosti a plodnosti, co víc mohl ženich chtít? Tiberius Nero na konci svatební hostiny, kterou pořádal jeho tchán, náležitým způsobem vytrhl Livii z náručí její matky a odvedl ji do svého vlastního domu na Palatinu, jako kdyby ji bral do zajetí. Předstíraný únos nevěsty vycházel z jedné epizody z prvopočátků Říma. Tehdy, za vlády Romulovy, zjistili původní římsí osadníci, že se jim nedostávají ženy, a tak ukradli dcery sousedního národa, Sabinů. A v upomínku na toto prapůvodní zneuctění nosily zřejmě nevěsty v onom věžovitém účesu, jímž se proplétala majoránka a květiny, také jednu hlavici kopí. Ačkoli „válka a konflikt doprovázely nejstarší spojování muže a ženy v Římě“, ¹⁵ příchod nové nevěsty do domu Tiberia Nerona byl přivítán nikoli zlým tušením, ale žerty, veselím a potleskem. Stejně jako ony uloupené nevěsty prvních Římanů zplodily plémě hrdinů, tak i Livia, věřilo se, zajistí udržení klaudiovské linie. Učiní tak jako strážkyně manželova krbu, jehož plamen byl každý večer zhasen a každý nový den znovu zapalován. Podobně jako hradby samotného Říma i zdi domova římského občana byly nedotknutelné a posvátné. Když Tiberius Nero zdvihal nevěstu do náručí a nesl ji přes práh, Konsevius, bůh početí již na pár dohlížel. V roce 42 př. n. l., konkrétně 16. listopadu, porodila Livia syna. Podobně jako jeho otec byl chlapec pojmenován Tiberius Klaudius Nero. V tomto maličkém děťátku se setkaly a spojily veškeré ambice obou slavných klaudiovských linií.

Ale příliš pozdě. Už v době, kdy byl jejich syn přiváděn na svět, ležely naděje, které přivedly Livii do manželské postele Tiberia Nerona, v troskách. Krátký rok jejich manželského života v Římě byl svědkem vlády teroru v míře, jaká neměla v dějinách města obdoby. Doba, kdy se osud dal vychýlit tím, že se mezi sebou poštuchovaly přední rodiny a soupeřily o úřady a pocty, jednou pro vždy skončila. Mnohé ze slavných dynastií republiky nebyly jen zastíněny, tak jako tomu bylo za Caesarovy diktatury, ale byly strašlivě zmrzačeny. Násilí rozpoutané proti nim bylo vy kalkulované a živelné zároveň. Už v době, kdy Ti-

berius Nero a Livia bezstarostně slavili svou svatbu, se přívrženci zavražděného diktátora chystali nejbrutálnějším představitelným způsobem zmocnit iniciativy. Rok a půl manévrování proti Caesarovým vrahům jim zajistil vládu nad západními provinciemi i samotným Římem. Pak, jednou v noci koncem roku 43, skoro rok ode dne, co Livia porodila syna, se na Foru objevily bílé natřené desky. Byla na nich napsána jména mužů obviněných ze zrady Caesara. Za jejich zavraždění byly vypsány odměny, „přinesou-li nám vrazi hlavy zabitých“.¹⁶ Mezi uvedenými figuroval i Liviin otec. Drusu Kaludianovi, který měl větší štěstí než 2 300 těch, kteří údajně při takzvaných proskripcích zahynuli, se podařilo proklouznout lovcům lidí a uniknout na Východ. Tam Brutus, který byl pořád na svobodě, horečně verboval armády pro blížící se otevřený střet.

Bylo jisté, že nebude trvat dlouho a dojde k obnovení občanské války. Počátkem roku 42 obránci Caesarovy památky oficiálně prohlásili svého zavražděného patrona za boha. Během nadcházejících měsíců utratili bohatství ukradené proskribovaným za vlastní legie, načež nakonec, ke konci válečné sezony, přepluli z Itálie do Řecka. Postupovali do Makedonie, kde se střetli se svými protivníky na planině východně od města Filipp. Následovaly dvě strašné bitvy. Vítězství v boji na život a na smrt se nakonec přiklonilo směrem k přívržencům Caesarovým. Brutus nalehl na svůj meč. Aristokracie, již tak silně poznamenaná proskripcemi, utrpěla druhou smrtící probírku. „Žádnou jinou bitvu nepoznamenala krev většího počtu tak významných mužů.“¹⁷ Mezi mrtvými, kteří podobně jako Brutus skonali vlastním mečem, byl i Drusus Klaudianus. Zpráva o jeho smrti dorazila do Říma o několik týdnů později. Livia se dověděla o otcově smrti ve chvíli, kdy rodila jeho vnuka.

Za to, že byla v Římě vůbec v bezpečí, vděčila mazanému oportunistu Tiberia Nerona. Ten vycítil, odkud vít fouká, a zajistil si obnovení starého spojenectví s nyní již zbožštělým Caesarem. Díky tomu mohla Livia, navzdory osudu svého otce a zabavení jeho majetku, porodit syna v prostředí, které odpovídalo jejímu postavení. Palatin, kde Romulus kdysi postavil svou doškovou chýši, byl nyní jednoznačně nejexkluzivnější čtvrtí v Římě. Samotná chýše, oddaně udržovaná v zachovalém stavu, stála nad jeskyní Luperkál, ale jinak nebylo na pahorku nic, co by nehlásalo privilegovanost. Klaudiovci se pocho-

pitelně již dlouho těšili prominentnímu postavení na Palatinu. Právě na Palatinu pořádala Klodia Metelli nejexkluzivnější večírky v Římě a Klodius, poté co spojil dvě již tak dost rozlehlé rezidence, se usadil v tomto okázalém a impozantním sídle. Když Tiberius Nero kráčel po svém nádherném domě, byl ujišťován – ať už jakkoli truchlil v důsledku pobití příslušníků své společenské třídy u Filipp – že se rozhodl správně. Změna loajality byla koneckonců lepší než ztráta majetku na Palatinu.

Ale už ve chvíli, kdy byl jeho syn zdvihán z náručí porodní báby, věděl, že jeho osud nyní stojí na vratkých základech. Vzpomínky na proskripce byly pořád ještě živé. Šok, který zasadily sebejistotě římské elity, ještě neodezněl. Žádné místo, ani ta nejexkluzivnější rezidence, už nemohlo být považováno za bezpečné. První oběť proskripce byla zavražděna ve vlastní jídelně, s hosty sedícími kolem, tedy v nejniternejším útočišti uvnitř svého domu. Vojáci se vrhli na svou kořist a neprojevili žádnou lítost nad tím, že poskvřňují tuto scénu pohostinnosti. Centurion vytáhl meč, utál hlavu ubohému hostiteli a pak svou čepelí varoval ostatní hosty, že když ztropí jakýkoli povyk, postihne je tentýž osud. Vyděšení hosté zůstali ležet na svých místech dlouho do noci a tělo bez hlavy přitom tuhlo vedle nich a krev z něj prosakovala pohovkou na podlahu. To, co dříve sloužilo jako známka velikosti občana – hezký dům, krásné sochy, bazén – se během proskripčního běsnění stávalo pravým opakem: potenciálním příkazem k vykonání trestu smrti. Dokonce i Klaudiovci se naučili děsit půlnočního klepání na dveře. I nyní číhala v pozadí mysli hrůza z toho, co by po zaklepaní mohlo následovat: „vojáci valící se dovnitř, vylamování zámků, hrozivá slova, divoké pohledy, třpyt zbraní“.¹⁸

Pro příslušníky nobility, kteří přežili masakry proskripce a bitvu u Filipp a nyní vrávoravě vylézali ze svých úkrytů do zcela transformované politické krajiny, bylo zjevně zoufalou nutností dospět k trvalé shodě se svými novými pány. Tři muži si dělali nárok na to, že budou vládnout světu jako Caesarovi mstitelé. Na rozdíl od původního triumvirátu nebyla jejich domluva temným ujednáním toho typu, jaká byla typická pro římské mocenské makléře, ale něčím celkově revolučnějším: formálním udělením absolutní moci. Z právního hlediska byl cíl triumvirů definován jako „obnovení republiky“ – ale nikdo se tímto hezkým sloganem nenechal oklamat. Caesarovští vůdci se nebrodili

krví jenom proto, aby se vzdali své těžce vybojované nadvlády. Po Filippách se jediný odpor proti nim vyskytoval na Sicílii, kde Pompeiův syn Sextus zřídil nestabilní pirátský režim. Jinak byla moc triumvirátu absolutní. Jeho trvání však sotva mohlo být považováno za samozřejmé. Triumvirové, jak si byli všichni moc dobře vědomi, mívali ve zvyku se rozhádat. Když se příslušníci římské nobility snažili dostat své postavení zpátky na pevný základ, byli nuceni učinit rozhodnutí, jež bylo potencionálně otázkou života a smrti: kterého člena triumvirátu podporovat.

Jednoho bylo možné vyloučit hned. Markus Aemilius Lepidus byl starým Caesarovým druhem, jehož dokonalý rodokmen a široká škála konexí nedokázaly zakrýt jeho celkovou tuctovost. Během filippského tažení byl degradován do úlohy strážce Itálie a tím byl v podstatě ze hry. Řím a jeho impérium tedy zbývalo v podstatě rozdělit mezi dva velmi odlišné vojenské vůdce. Jeden, podobně jako Lepidus, byl aristokratem nesmírně vynikajícího původu, člověkem, který v minulosti prokázal svou věrnost Caesarovi. Nebyl to nikdo jiný než konzul, který běžel spolu s luperkou, Markus Antonius. Navzdory jeho úloze při proskripcích existovali v řadách římské elity mnozí, kteří si nemohli pomoci a museli ho obdivovat. U Filipp rozhodla právě odvaha Antonia jakožto vojevůdce. Uprostřed masakru na bojišti si svlékl svůj plášť a zakryl jím Brutovu mrtvolu. Byl vynalézavý, dravý a velkorysý. Jeho ctnosti patřily k těm, při nichž římský lid vždycky tál. Možná byl triumvirem – ale svým někdejšími druhům nabízel minimálně jistotu, jež plynula z toho, že v něm viděli člověka, kterého dobře znají.

Což bylo víc, než se dalo říct o jeho partnerovi v moci nad světem. Nic nebylo možná lepším příkladem zvrátů a otřesů, které postihly Řím od zavraždění Caesara, než vzestup muže, jenž se narodil jako Gaius Oktavius. Jeho velikost sloužila jako hořká výčitka zmrzačené nobilitě. Jeho původ byl tak nejasný, že jeho nepřátelé zcela věrohodně tvrdili o jednom z jeho prapradědů, že byl pouhý „propuštěnec, a to provazník“,¹⁹ a další zase africký voňavkář, který se stal pekařem.* Své dětství strávil nikoli na výšinách Palatinu, ale v prašném

* Nepřítelem, který to rozhlašoval, byl Antonius. Ve skutečnosti šlo o rodinu starou a zámožnou, jež ale teprve nedávno získala politický význam. Oktaviův otec byl první z jeho rodové linie, kdo vstoupil do senátu, a poté, co si odsloužil jedno úřednické funkční období v Makedonii, byl by se ucházel o post konzula opět, kdyby při návratu do Říma nezemřel.

městečku jménem Velitrae, nějakých třicet kilometrů po Appiově silnici.* Jeho krátká kariéra sestávala z ustavičných a nemilosrdných útoků na nejposvátnější tradice republiky. Osm měsíců po Caesarově zavraždění, když mu bylo sotva devatenáct, se zúčastnil nezdařeného vojenského převratu. O deset měsíců později vtáhl do Říma v čele soukromé armády. Konzulem se stal, když mu nebylo ani dvacet, a následně byl právní cestou jmenován triumvirem a spolu s Antoniem velitelem devatenácti legií u Filipp. Nikdo v historii jeho města nezískal takovou moc tak rychle a tak mladý. Ani morálka, ani ohledy na milosrdnost se mu nesměly postavit do cesty. Když Antonius s lítostí hleděl na svého padlého nepřítele na bojišti u Filipp, jeho mladší kolega neuronil žádoucí slzu. Místo toho nařídil, aby byla Brutova mrtvola zbavena hlavy, kterou pak zabalil a poslal do Říma. Tam byla s výraznou symbolikou umístěna k nohám sochy na místě, kde zemřel Caesar.²⁰

„Z úskoků, které jsme sami zažili a jejichž obětí se stal Caesar, však nyní vidíme, že zlo nelze spoutat mírností.“²¹ S těmito slovy triumvirové ospravedlňovali své schvalování vražd a občanské války. Povinnost pomstít Caesara dodávala Gaiu Oktaviovi zvláštní oprávnění k jeho činům. V předvečer bitvy u Filipp veřejně přísahal, že v Římě postaví chrám Marta Mstitele. Šlo o výraz toho, že vedení občanské války pro něj není zločinem, ale naléhavou a zbožnou povinností. Tento mladý muž byl vnukem diktátorovy sestry – ale navíc měl ještě mnohem významnější postavení. Caesar, kterému bylo požehnáno schopností rozpoznat talent a kterému chyběl legitimní syn, se před svou smrtí rozhodl adoptovat Oktavia jako svého dědice. To byla samozřejmě stejná taktika, jakou jsme viděli u Livia Drusa, jenž adoptoval budoucího Liviina otce: dokonale legitimní výraz věčného zápasu římské nobility o udržení rodové linie a o zaplétání osob její společenské třídy do lepkavé pavučiny vzájemných závazků. Adopce Caesarem však Oktaviovi poskytla podporu, jaká neměla obdoby. Neohrabaný osmnáctiletý hoch z městečka Velitrae byl obdarován dvěma dědictvími nedozírné ceny: majetkem svého prastrýce a jeho prestiží. Caesarovy peníze mu zajistily legie a jeho jméno *auctoritas*. Šlo o odkaz tak

* Místnost, která sloužila mladému Oktaviovi jako jeho dětský pokoj, byla následně nabita takovým množstvím nadpřirozena, že každý, kdo se v ní pokusil spát, byl neviditelnými silami vyhozen ze dveří.

mocný, že byl schopen v dospívajícím Oktaviovi roznítit ambici, jakou by se žádný mladý Říman na začátku své kariéry neodvážil v sobě chovat: získat pro sebe jedinou a trvalou nadvládu nad ostatními. Když bylo následně potvrzeno, že kometa viděná nad Římem je opravdu duše jeho adoptivního otce mířící k nebesům, jeho dědictví vyvolávalo ještě větší úctu. Mladý muž kdysi známý jako Gaius Oktavius si mohl nárokovat titul s téměř nadpozemským leskem. Jelikož jeho nepřátelé ho s radostí nazývali „Oktavianem“, on sám tímto jménem pohrdal. Neměl být jen Caesarem, trval na tom, aby byl znám jako Caesar *Divi Filius* – „syn boha“.

Římské elitě tohle všechno připadalo spíš zlověstné než úžasné. V konfrontaci s hroživou a cizorodou osobou mladého Caesara většina příslušníků nobility instinktivně couvala. Ti, kdo přežili vraždění u Filipp, se snažili nalézt útočiště ve svitě Antoniově, neboť žádnou lepší alternativu neměli. Jiné čekala ošemetnější volba. Protože Antoniovi byla při dělení světa, které následovalo po Filippách, svěřena zodpovědnost za Východ, vrátil se mladý Caesar do Itálie. Aristokraté jako občan Říma Tiberius Nero tak zjistili, že „syn boha“ bydlí přímo na jejich prahu. Jelikož Antonius byl velmi daleko a vražednost, s jakou mladý Caesar hájil své vlastní zájmy, byla až přespříliš zjevná, většina se rozhodla, nikoli překvapivě, nechat hlavy sklopené. Jen několik příslušníků nobility začalo pletichařit. Antoniovi agenti v Římě začali být opatrně oťukáváni. V exkluzivních kruzích se šepem začaly znovu šířit plány na obnovu republiky. Když se Antoniův bratr Lucius stal konzulem a bez servítků začal mluvit o osvobození Říma z tyranie, nenávist vůči mladému Caesarovi a všemu, co reprezentoval, se otevřeně rozhořela. Nikde neplála tak prudce jako v Etrurii a Umbrii, slavných a krásných krajích na sever od Říma, kde se pod vysokými skalisky, na nichž stála starodávná opevnění, třpytily řeky. Jedno z těchto měst rozložených na kopcích, Perusie, se nyní stalo opěrným bodem Lucia a jeho armády. Muži z celé Itálie se zde shromažďovali a přidávali se k němu. Většina z nich byla nemajetných a mohla ztratit jen svůj život; ale rozhodně ne všichni. Někteří byli senátoři – a mezi nimi hrál prim Tiberius Nero.

Při tomto zoufalém kroku ho doprovázela jeho manželka a maličký syn. Římské ženy normálně netáhly se svými manželi do války, ale časy rozhodně nebyly normální. Svět se obrátil vzhůru nohama

- a dokonce i výsady mužů se začaly rozplývat. Během proskripce se odsouzení muži, kteří se často skrývali na půdách či ve stájích, stali ponižujícím způsobem závislí na svých manželkách. Šokující byl příběh o jedné ženě, nechvalně proslulé svými milostnými aférami, která prozradila svého muže lovcům lebek a ještě tentýž den si vzala svého milence. Mnoho manželek však prokázalo jak věrnost, tak hrdinství. Jedna, která projevila obzvláště velkou odvahu, se dokonce nechala zbít od Lepidovy ochranky, když prosila o manželův život. „Poseli tě modřinami,“ vzpomínal později s vděčným obdivem, „ale tvého ducha nezlomili.“²² Jiné ženy se vydaly do ulic a ještě pozoruhodnějším způsobem projevily mužskou rozhodnost. Počátkem roku 42, v době, kdy daně vymáhané triumviry vysávaly z Říma krev, vpochoďovala početná delegace žen na Forum. Vystoupaly na řečníště a jejich mluvčí statečně probudila vzpomínky na jednu zavražděnou tradici: tradici svobody slova. Hortensie byla dcerou Hortensia Hortala, jednoho z největších řečníků své doby, jehož neohroženost při tepání protivníků se dala měřit úžasným bohatstvím, které mu získala: jídelním stolem, na němž se poprvé v Římě servíroval páv; vinným sklepem, jaký neměl obdoby; palácem na Palatinu. Jeho dcera, která nyní mluvila tak, jak se muži již neodvažovali mluvit, nebojácně obvinila samotné triumviry. „Proč bychom měly my, ženy, platit daně?“ tázala se Hortensie, „když nemáme podíl na hodnostech, velení, správě státu?“²³ Na tuto otázku odpověděli triumvírové tím, že nechali ženy vyhnat z Fora; ale bylo jim z toho tak trapně, že nakonec, dosti nedůstojně, souhlasili s tím, že daně sníží. Této epizody si Livia nepochybně se zájmem povšimla. Byla pro ni poučením vhodným pro dobu, v níž právě žila. Řím se stal obětí takového zla, že žena klidně mohla považovat za svou povinnost vzít do svých rukou obranu dědictví po svém otci.

Zatím to byl ale její manžel, na koho Livia spoléhala, pokud šlo o zajištění skvělé budoucnosti pro jejich syna, dítě, které ve svých žilách spojovalo krev dvou klaudiovských linií. Netrvalo ale dlouho a začalo se ukazovat, že důvěra, kterou vkládala v Tiberia Nerona, byla strašnou chybou. Přidat se k povstání proti mladému Caesarovi bylo zjevně nerozumným krokem. Pohroma rychle střídala pohromu. Luciovo povstání bylo rozdrčeno s bezohledností, jaká se dala předpokládat. I když samotnému Luciovi byla udělena milost, jiní senátoři takové štěstí neměli. Mladý Caesar, jako kdyby chtěl svému zbožště-